Poštarina plaćena u gotovom

»Savremenu Školu« preporučilo je Ministarstvo prosvjete (O. n. br. 28317 od 10 V 1930) za škol. knjižnice osnovnih škola i za lektiru učiteljima osn. škola.

SAVREMENA ŠKOLA

ČASOPIS ZA PEDAGOGIJU

SADRŽAJ:

I. RASPRAVE I ČLANCI: 65
Salih Ljubunčić Pedologija (svršetak) 65
Mate Demarin: Idejne komponente radne pedagogije (nastavak) . . . 83
Zlatko Špoljar: Poglavlja iz pedagogije rodne grude (nastavak) . . . 91
Zlatko Grgošević: Metodika napredne obuke u pjevanju 100
Pismo mlada učitelja (F. Ž.) 104

II. OCJENE I PRIKAZI 106
Josip Baugut: Roditelji i đački samorad (Z. Š.) 106
Dr. S. Popović: Vaspitanje omladine (Dr. Higj-Mandić) 106
Zlatko Grgošević: Selo i umjetnost (Z. Š.) 108
Dr. Josip Gunčević: Nacionalitet s materijalne i formalne strane (Z. Š.) 109

III. SITNE VIJESTI 110

POSEBNI PRILOG:
Z. Špoljar: IV. razred osnovne škole (II. dio). Str. 1—16.

SVESKA II

GOD. X ZAGREB 1936 BR. 3—4

23206

SAVREMENA ŠKOLA

ČASOPIS ZA PEDAGOGIJU

Izlazi kao dvobroj: 1—II, 1—IV, 1—VI, 1—IX i 1—XI u godini.

Izdavač i urednik: Zlatko Špoljar

Pretplata za cijelo godište . . . Din 50.—
Pretplata za polovicu godišta . . « 25.—
Pojedini broj . . . . . « 12.—

Pretplatnicima smatraju se oni koji uplate pretplatu za cijelu godinu u iznosu od Din 50.— ili dva puta na godinu po Din 25.—.

Priznanice izdaju se samo na zahtjev pretplatnika po primitku novca.

Tko ne vraća lista, smatra se pretplatnikom.

Pretplata se šalje na adresu:

»Savremena škola«, Zagreb I, Pretinac 335, ili čekovnom uplatnicom filijale Pošt. štedionice u Zagrebu br.35.011 na račun: **Zlatko Špoljar, učitelj, Zagreb I, Pretinac 335.** Tko slučajno nema ček. uplatnice, neka zatraži kod pošt. ureda praznu ček. blanketu i neka je adresira na gornju adresu izdavača.

Kod odašiljanja novca naznačite ukratko na srednjem dijelu ček. uputnice, za koji dio godine šaljete pretplatu (na pr. »S. Š. 1935. prva polovica«).

Plativo i utuživo u Zagrebu. — Rukopisi šalju se na adresu:

Zlatko Špoljar, Zagreb I. Pretinac 335.

Administracija lista: Zagreb, Preobraženska ul. 6 (vis à vis Pravoslavne crkve).

JESTE LI PODMIRILI PRETPLATU?

ODGOVORI NA ANKETU O DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI POČINJU IZLAZITI U SLIJEDEĆOJ SVESCI.

SAVREMENA ŠKOLA

ČASOPIS ZA PEDAGOGIJU

GOD. X | ZAGREB, 1 APRILA 1936 | BROJ 3—4

I. RASPRAVE I ČLANCI

SALIH LJUBUNČIĆ, ZAGREB

PEDOLOGIJA

(Kritički osvrt na pedološku književnost jugoslavensku od oslobođenja do danas)

(Svršetak.)

U drugoj svesci prikazuje se mjerenje inteligencije i utvrđuje skala, a u daljnjem dijelu tumači se pamćenje, njegovo ispitivanje i primjena u obuci.

Treća sveska obuhvata uglavnom raspravu o sposobnostima (darovitostima). Binet to prikazuje na primjerima školskog rada, što on nazivlje školskim sposobnostima (npr. crtanje). U vezi time govori o tipovima inteligencije (svijesni i nesvijesni, subjektivni i objektivni, te praktični i literarni). Pri kraju knjige govori se o volji i moralnom nagonu, a cijelo se djelo završava vrlo značajnim riječima o staroj (tradicionalnoj) i novijoj pedagogiji.

Ali još prije ovog prijevoda Binet-ove knjige upoznao je naše učitelje s Binet-Simonovom metodom ispitivanja i utvrđivanja inteligencije kod djece dr. Br. Krstić napisavši o tom informativan članak u Prosvetnom Glasniku[37]. Da li je ovo bilo poznato prevodiocima spomenutog djela, nemoguće je utvrditi, jer o tome nema u Predgovoru njihove knjige ni spomena. Makar da je ovaj zajednički rad Binet-Simonov posve drukčiji i po svojem sastavu kao i po svojoj namjeri od samostalnog Binet-ovog rada koga su preveli spomenuti profesori, ipak su idejno jedni, pa se kao takovi međusobno nadopunjuju.

[37] Vidi: Ispitivanje inteligencije po Binet-Simonovoj metodi, Prosvetni Glasnik, Beograd 1924, str. 22, 92, 158 i 222.

Zato i ističemo potrebu poznavanja jednog i drugog djela kad ih već imamo prikazana na našem jeziku. Prikaz dra B. Krstića je svestran i potpun. Opsežno govori o svima važnijim testovima navodeći zanimljivije primjere, tumači upute pri postupku, objašnjava skalu inteligencije i uvodi čitaoca u način izračunavanja skupnih opita. Iznijevši ovim načinom stvaran prikaz Binet-Simonovog ispitivanja inteligencije, ocjenjuje pisac u Završnoj reči ovaj eksperimentalni sistem, pa tom prilikom utvrđuje postojanje opravdanih prigovora. U svrhu popravka ove metode predlaže pisac: 1) da se testovi prilagode djeci koju se ispituje; 2) provjeravanje cijele skale; 3) utvrđivanje utjecaja okoline na dječje odgovore i 4) da se uzimaju u obzir razlike spolova ukoliko ove uistinu postoje.

Godine 1929 objavio je prijevod ovog Binet-Simonovog djela Momčilo A. Miletić, bivši student Više pedag. škole beogradske a sada profesor učiteljske škole u Jagodini, s opsežnim predgovorom dra Th Simona. Zanimljivo je spomenuti da se i dr. Th Simon u ovom Predgovoru dosta opsežno bavi prigovorima Binet-Simonovoj metodi (psihološke prirode i stvarnim), ali ne daje posve određene odgovore. Tako veli: »Ja svakim danom dolazim sve više do zaključka da je nemoguće potpuno izvršiti analizu inteligencije (!) i da je neminovna pojava psihologije koja neće više bazirati na introspekciji, već na jednoj drugoj koncepciji (?)«*

Spomenuli smo već da je dr. Br. Krstić pokrenuo biblioteku Teorija i praksa ispitivanja inteligencije (Beograd), pa je kao prvu (I) svesku objavio »Eksperimentalno ispitivanje razvitka govora i intelektualnih funkcija u ranom detinjstvu«, a kao drugu (II), već spomenutu: »Psihološko ispitivanje dece u prvim danima školskog života.«[38]

Sve to skupa utjecalo je na naše učitelje i pedagoške pisce da se s promatranjem i utvrđivanjem inteligencije kod djece

* Binet-Th. Simon: Ispitivanje i merenje inteligencije kod dece, s francuskog Momčilo A. Milošević, Paraćin I izd. 1929, Beograd II izd. 1934.

[38] U predgovoru ovih svezaka objavljuje pisac program svoje Biblioteke za prvo razdoblje i navodi glavne sadržaje prvih sedam svezaka. Nije moguće bilo utvrditi da li je taj književni i stručni program zaista i izveden. Tek se zna da je u god. 1931 (Beograd) objavljena njegova Psihologija deteta (Litografirano).

započelo intenzivnije raditi. Zna se da su mnogi učitelji vršili mjerenje tjelesnog uzrasta i težine svojih učenika, ispitivali rodoslovne i socijalne prilike njihove, vodili o tome bilješke, a spremniji i upućeniji pristupali ispitivanju i utvrđivanju inteligencije za pojedinu godinu, pa se bavili i ispitivanjem pojedinih duševnih funkcija. Ovaj i ovakav rad, vršen najviše za sebe (pro domo), upotpunjavali su oni koju su se bavili perom.[39]

U ovo vrijeme, dakle, opaža se u nas s jedne strane produbljivanje problema ispitivanja i utvrđivanja inteligencije, svakako uz potrebne eksperimente, dok se s druge strane javlja pojačana praktična primjena stečenog saznanja u školskoj praksi. Tako dr. B. P. Stevanović (Beograd) piše dvije rasprave u godini 1927 analizirajući u jednoj pojam kvantitativne inteligencije, a u drugoj pojam kvalitativne inteligencije.[40] Slobodan Popović opet iste godine (1927), zaposlen kao profesor pedag. grupe na učitelj. školi u Aleksincu, analizira u jednoj svojoj raspravi tri glavna tipa naših učenika[41], dok dr. Fr. H. Mandić, također u svojstvu prof. učitelj. škole (Zagreb), objavljuje dosta opsežnu studiju o inteligenciji i raznim metodama ispitivanja dječjih sposobnosti[42]. Kad se zna da su kod uobičajenog »mjerenja inteligencije« na prvom mjestu one funkcije koje vezuju

[39] Vidi: Razvijanje dečje pažnje od Lj. M. Protića, Učitelj, Beograd, god. 1925/6, str. 396; Šnersonova ispitivanja emocionalne sfere deteta pomoću fantazije od prof. Jovana Miloševića, Učitelj, Beograd, god. 1933, sv. za oktobar i novembar; Dječja i pedagoška psihologija na učiteljskim školama od Josipa Demarina, Napredak i Savremena škola, Zagreb, god. 1932, sv. 1/2 i 3.

Dr. J. Iskruljev: Uloga fantazije u vaspitanju i nastavi, Učitelj, Beograd 1921.

Đ. Z. Đorđević: Uloga nasleđa u psihičkom razvitku deteta, Učitelj 1924, str. 328.

Mira Vodvařka-Kočonda: Teoretski rezultai jednoga testa za inteligenciju, Revija za filozofiju i psihologiju, Zagreb 1927, sv. 1/2, str. 60.

[40] Dr. B. P. Stevanović: Kvantitativna analiza pojma inteligencije, Prosvetni Glasnik, Beograd 1927, str. 17 i Kvalitativna analiza pojma inteligencije, Prosvetni Glasnik, Beograd 1927, str. 97.

[41] Slobodan Popović: Kakvi su naši učenici i učenice?, Glasnik prof. društva, Beograd 1927, sv. 8, (Postoji i poseban otisak).

[42] Dr. F. H. Mandić: Ispitivanje inteligencije, Zagreb 1928 (Prvobitno štampano u Savremenoj Školi, Zagreb, god. 1928). Od istog pisca: Dječje mudrolije, Zagreb 1923.

psihičko i fizičko, kao ispitivanje vida i sluha, pa rješavanje raznih zadataka (testova) koji se oslanjaju na pamćenje, a tek nakon ovih čiste psihičke funkcije kao kod testova gdje se traži samostalno razmišljanje, kombiniranje i zaključivanje, onda je posve razumljivo od kolike je za nas važnosti pokušaj dra B. P. Stevanovića da nam razluči pojam kvantitativnog od kvalitativnog, to tim više što kod Binet-Simonove metode prevladava upravo ovo kvantitativno. Rasprave dra B. P. Stevanovića pisane su stručno i savjesno. U njima se ogleda velik razmah i napredak eksperimentalne psihologije, bolje eksperimentalne pedopsihologije u čijem krugu pojam inteligencije pretstavlja goruće pitanje. Ipak nam izgleda da pitanje k v a l i t a t i v n o g u pojmu inteligencije nije pisac dovoljno jasno predočio. Ako je k v a l i t e t n o u onom odnosu pojedinih funkcija, odnosno sposobnosti, dakle u relaciji samih psihičkih procesa, pa to želi objasniti na već riješenim testovima, onda nam izgleda nekazano i neobjašnjeno upravo ovo što je među funkcijama, dakle među kvantitativnim (materijalnim) odnosima, a što je i bitno i zanimljivo kad se radi o čovjeku. Da li je tu dosta da se kod inteligencije, pa ma kako to paradoksalno izgledalo, ograničimo samo na funkcije intelekta, ako hoćemo da govorimo o kvalitativnoj strani inteligentnih (duševnih, psihičkih!) radnja? Čini nam se da i eksperimentalna pedopsihologija, slično kao i opća, zasnovana na prirodoznanstvenoj osnovi, gubi iz vida cjelinu na račun pojedinosti, dušu za volju pojedinih joj sposobnosti odnosno izražaja. Zato nam izgleda da je pojam kvalitativnog moguće analizirati i objasniti u gledanju na dušu kao na cjelinu.

Ovom prilikom upozorujemo na disertaciju dr. Mire Vodvařka-Kočonda P s i h o l o š k a a n a l i z a p o p u n b e n o g a t e s t a u kojoj iznosi rezultate i zaključke svojih eksperimenata vršenih na temelju Ebbinghausovog kombinacionog testa. Postavivši dva oblika ovog testa, jednog cjelovitog sa praznima, i dvaju koji se nadopunjuju, a iz njih se izvode zajednički zaključci, utvrđuje pisac da se samo kod ovog posljednjeg iziskuje inteligencija, dok kod prvog nije potrebna**.

U analizi učeničkih tipova Slob. Popovića, u spomenutoj raspravi, ističu se rezultati stvarnih opservacija, što je svakako vrlo dobro, makar da se ne bi mogli složiti s njegovom tipo-

** Mira Vodv.-Kočonda: P s i h o l o š k a a n a l i z a p o p u n b e n o g t e s t a (Prilog k objašnjenju pojma inteligencije), Zagreb 1929 (njemački).

logijom učenika (tri tipa: prvi aktivni intelektualni, drugi praktični i treći odabirajući) kao ni dosta samovoljnom i nedokumentovanom (naročito u procesu obrazovanja) razlikom gimnazijskih učenika i onih učiteljskih škola [Gimnazijalci su logičniji, dakle inteligentniji, jer duže uče jezike (klasične?) i matematiku, dok su učenici učitelj. škola frazeri, valjda zato što ne uče dovoljno matematike i jezika]. Dr. Mandić, slično kao i dr. B. Krstić, utvrđuje kao najpodesniju Sternovu definiciju inteligencije (inteligencija kao opća sposobnost snalaženja u danim situacijama), dok u ostalom dijelu navodi sve važnije metode ispitivanja inteligencije (Binetovu, Bobertag-ovu, Termanovu, Ebbinghaus-ovu, Nečajevu, Stern-ovu i druge, spomenuvši također i skalu mogućih odgovora djece u pojedinoj dobi prema postavljenim testovima.

Dok će se ovaj studijski rad nastaviti (naročito kod dr. Slob. Popovića i nekojih Slovenaca o kojima će biti riječi), onaj spomenuti praktično pedagoški rad, dakle pedagoška primjena pedološkog obrazovanja, izniječe na površinu više pokušaja utvrđivanja ličnog profila, lične karakteristike pojedinih učenika naših, što će samom uzgoju biti svakako od koristi. To su p s i h o l o š k i i m e n i c i (psihografi) što ih naši učitelji i pedagozi, bilo ugledajući se u slične primjere rada bilo stvarajući ovo važno sredstvo spontano, prema vlastitim pobudama, uvode u svoju školsku praksu, pa o rezultatima svoga rada obavještavaju naše učiteljstvo putem pedagoških publikacija[43].

Dok su ovi psihološki imenici najviše izvođeni u obliku slobodnog promatranja i bilježenja o svim važnijim pojavama u životu pojedinog učenika, postoje u nas i stručno uređeni imenici. Najbolji i najpoznatiji su od prof. dr. R. Bujasa pod naslovom »P s i h o g r a f s k i l i s t z a š k o l s k u d j e c u«, te od

[43] Vidi: P s i h o l o š k i i m e n i k od Dušana Vujnovića, Savremena škola, Zagreb, god. IV (1930), br. 1.

I z m o g p s i h o l o š k o g i m e n i k a od Dušana Vujnovića, Savremena škola, Zagreb, god. IV (1930), br. 3.

I z m o g p s i h o l o š k o g i m e n i k a od Tomislava Krčmara, Savr. škola, Zagreb, god. IV (1930), br. 6.

O »P s i h o l o š k o m i m e n i k u« od Josipa Demarina, Savr. škola, Zagreb, god. IV (1930), br. 9/10.

Dr. M. Rostohar: P s i h o l o š k i p r o f i l d e t e t a e l e m e n t a r n o g r a z r e d a, Učitelj, Beograd, sv. za april 1934, str. 34.

učitelja Josipa Presečkog Psihologijski plan posmatranja individualnih svojstava[44].

Svakako pod utjecajem ovog pedagoškog rada u svrhu da se ispitaju sposobnosti i darovitosti djece, da ih se, prema »inteligenciji«, tipizira, rasporedi, a također i ugledanjem na svestranu primjenu psihotehnike u raznim životnim oblastima, kako se to počelo prakticirati na strani, započelo se i kod nas ozbiljnije pomišljati na stvaranje posebnih stanica za psihometriju. Dakle uza već postojeću praksu slobodnog i instrumentalnog mjerenja inteligencije u našim školama, najviše u učiteljskim u vezi s predavanjima iz psihologije, iskrsava evo želja da se psihometrija prenese i u druge oblasti života, u prvom redu kod mladeži koja se sprema za razna tehnička i obrtna zvanja. I zaista ubrzo se uspostavljaju u nas dvije stanice za savjetovanja pri izboru poziva, jedna u Beogradu (1930), a druga u Zagrebu (1931). Beogradsku je uspostavila općina grada Beograda, a na čelu joj je bio dr. Br. Krstić, dok je zagrebačku osnovala Trgovačko-industrijska komora, a vodi ju dr. Zlatko Pregrad. Međutim beogradska je Stanica prestala raditi, a zagrebačka vrši još i sada svoj svakako korisni rad[45].

Sami fakat da je beogradska Stanica prestala raditi (općina sustegla dotaciju!), a na drugoj strani same državne i samoupravne vlasti ne pokušavaju gotovo ništa da se ovakav stručni rad proširi, dokazuje najbolje kako mi još uvijek nemamo spoznaje o velikoj socijalnoj i privrednoj važnosti ovakvih ustanova. O tome je vrlo poučna knjiga poznatog francuskog pedagoga dra Eduarda Claparède-a koju je preveo prof. Ilija Opačić pod naslovom Izbor zvanja[46].

Uz ovo ispitivanje mladeži u svrhu da im se stručno savjetuje koje bi im zvanje na temelju ličnog profila najbolje odgovaralo, a što vrijedi samo za one mladiće i djevojke koji napuštaju škole i odlučuju se poći na kakav zanat, treba spomenuti slično nastojanje koje se odnosi na školski rad, dakle na obuku,

[44] Izdanje odbora za ispitivanje sposobnosti, Zagreb 1924, a naručuje se u sekretarijatu Više ped. škole. Psihogram Josipa Presečkog objavljen je god. 1931 u Krapini.

[45] Svake godine izdaje upravitelj zagrebačke Stanice Izvještaj o radu u kome se može vidjeti dosta obilna dotacija ove Stanice i raznovrstan savjetujući rad.

[46] Dr. Ed. Claparède-Il. Opačić: Izbor zvanja, izdanje Gece Kona, Beograd, 1929.

a koje želi da uputi sâmo obrazovanje pojedinog učenika u onom smjeru koji najbolje odgovara njegovim ličnim sklonostima. U ovom pitanju pedologija, a s njome i pedagogija, dobiva najviše poticaja iz biologijskih studija. Uglavnom se radi o urođenim i naslijeđenim sposobnostima koje su odlučne u životu svakog čovjeka. Tradicionalna škola, osobito srednja, vjekovima se držala samo nauka i njih smatrala odlučnim u pitanju obrazovanja mladeži, dok je potpuno zanemarivala samu prirodu djeteta. Zato biologijske studije u oblasti pedologije i pedagogike vode nužno ne samo do izmjene u načinu obučavanja, već i do potpune reorganizacije naučnih (obrazovnih) osnova i školskih sistema. U nas su u tome najviše učinili i isticali se svojim radovima dr. Dane Trbojević, direktor učiteljske škole, sada u penziji, i dr. Milorad Vanlić, prof. Više pedagoške škole beogradske. Od mnogih radova dra Trbojevića koji zahvataju u ovo važno pitanje spominjemo na ovom mjestu kao programatski O snazi uzgajanja, jer pisac u njemu s biologijskog stajališta zahvata u dosadanji uzgojni sistem i traži korjenitu reformu*. Odlučno njegovo držanje u ovom pogledu mogli bi obilježiti ovim dvjema rečenicama: »Svaki je čovjek uistinu jedinica, kojoj među tolikim ostalim jedinicama nema u nečem premca, kakogod u tjelesnom tako i u duševnom pogledu« (str. 83) ... »Uzgojiti čovjeka valjano značilo bi odnjegovati u njemu baš to što ga među svima ostalima čini individuumom« (str. 84). Svoje stajalište iznio je dr. M. Vanlić u raspravi: Odabiranje dece i diferencijacija nastave**. Kritika srednje škole, koju vrši u ovoj raspravi dr. M. Vanlić, stvarna je i naučno osnovana. Osjetljiva diferencijacija učenika po dru Vanliću započinje u dobi adolescencije (mladenaštva), dakle po svršenoj nižoj srednjoj školi a utvrđuje se pri kraju više

* Dr. D. Trbojević: O snazi uzgajanja, Napredak, Zagreb 1921, str. 17 i 79. Spominjemo još i njegovu radnju Srednja škola i izbor zvanja (predavanje spremljeno za prof. kongres u Zagrebu 25—26 IX 1921), Glasnik prof. društva, Beograd, sv. 11, str. 471 i sv. 12, str. 525, god. 1921.

** Glasnik prof. društva, Beograd 1926. Postoji i poseban otisak. Upozorujemo čitaoce i na radnju dra M. Vanlića: Škola i samoradnja, Glasnik 1925, str. 526.

Napomena: Još godine 1919 ispitivao je dr. Fr. Mandić sklonosti srednjoškolskih učenika k pojedinim naukama, da bi tako ovim načinom saznao čime se individualno ističe pojedini učenik. Vidi: Nastavni vjesnik, Zagreb 1919, str. 276.

srednje, iz čega pisac zahtijeva i potrebnu reorganizaciju dosadanjeg srednjoškolskog sistema.

Kako se vidi, spomenuti naši pisci sa svoje strane zastupaju slično mišljenje koje i Eduard Claparède, poznati francuski pedagog, koji je o tome izdao posebnu knjigu, a koju je na naš jezik preveo Svet. Rančić pod naslovom Škola po meri***. »Centralni problem škole, veli Claparède, jest problem dječje sposobnosti. Sposobnost određuje uzgoj kao što tijelo određuje kroj odijelu.«

Ovakav i sličan rad ispitivanja naše mladeži, kako smo to nešto prije spomenuli, produžiće dr. Slobodan Popović, a uz njega dr. Br. Krstić i dr. B. P. Stevanović, (svi sada u Beogradu), dr. Z. Pregrad (Zagreb), te prof. dr. Karel Ozwald, dr. Josip Jeraj, dr. Stanko Gogala i dr. B. Škerlj (svi iz Ljubljane). S ovom grupom pedologa, većinom poznatih iz dosadanjeg prikaza, i s njihovim publikacijama koje se javljaju od godine 1930 pa do danas, stupa naša pedologija u treće razvojno razdoblje, svakako najznačajnije i najviše određeno u izrađivanju pogleda na našu mladež.

Treće razdoblje

(1930—1935 (zaključno)

Izgleda nam potrebno da prije prikaza ovog otsjeka naše pedologije izvedemo neko razgraničenje kako između samih pedologa tako i njihovih glavnih zanimanja u ovoj zajednički interesiranoj oblasti. Tako dr. Slob. Popović, dr. Fr. Čibej, dr. J. Jeraj, dr. Gogola, pa i dr. K. Ozwald čine jednu grupu, jer im je glavno zanimanje ispitivanje i izučavanje mladosti (adolescencije). Dr. B. P. Stevanović, dr. Br. Krstić i prof. dr. K. Ozwald ispituju uglavnom doba djetinjstva do adolescencije. Dr. Škerlj ističe se najviše kao socijalni psiholog i antropolog ispitujući posebno patološke pojave uvjetovane rodoslovnim (nasljedstvo) i socijalnim prilikama, dok dr. Zl. Pregrad primjenjuje najviše psihometriju u svrhu odabiranja poziva, ali također i pri ispitivanju »inteligencije« kod učenika. Osim ovih

*** Ed. Claparède: Škola po meri, prijevod od Svet. Rančića, Beograd 1929 (Savremena pedag. biblioteka sv. I).

Napomena: Koncem 1935 izdao je Života Marković svoju knjigu Nasleđivanje i vaspitanje, Knjižara Jeremije Dželepčića, Beograd.

grupacija po »predmetu« zanimanja, postoje još razlike u metodi rada. Dr. Br. Krstić, dr. B. P. Stevanović i dr. Pregrad najviše se služe Binet-Simonovom metodom, dakle kvantitativnim načinom mjerenja, dok kod Slovenaca (dr. K. Ozwald-a, dr. J. Jeraja i dr. Gogale) prevladava duhovnoznanstveno, analitičko, pa i istorijsko ispitivanje. Dr. Sl. Popović bavi se, opet, najviše posebno složenim testovima, dnevnicima i slobodnim opservacijama, a kod dr. Škerlja ističe se uglavnom antropološka i socijalnoanalizirajuća metoda.

Dr. Slob. Popović, sada prof. Više pedag. škole u Beogradu, objavio je u godini 1928 tri svoje radnje u zasebnoj knjižici koje je štampao u »Novoj Evropi« (Zagreb) i u »Životu i Radu« (Beograd). Sve tri radnje govore o psihologiji mladosti.[47]) To je u stvari pokušaj da se naše učitelje uputi u glavno značenje inače na strani vrlo razgranjene i vanrednim rezultatima obogaćene psihologije mladosti, njezin postepeni razvoj i veliko njezino značenje u uzgojnoj i obrazovnoj praksi. Pri ovome autor se najviše oslanja na istaknute njemačke psihologe E. Sprangera, W. Hoffmanna, Ch. Bühler i O. Tumlirz-a i njihova poznata djela. Kako je to u nas gotovo redovito da se ili ne pozna što su naši pisci dali ili ih se iz bilo kojeg razloga zanemaruje, tako je i ovdje slučaj da je, naprimjer, odlična studija o mladosti prof. Gustava Šiliha (Maribor), koju smo spomenuli, ostala uopće nepoznata.

Iste godine, kada je objavljena spomenuta knjižica dra Slob. Popovića, štampana je u Pedagoškom Zborniku (Ljubljana 1928) dobro pisana i opsežna radnja rano preminulog i vrlo obrazovanog dra Fr. Čibeja: Metode in viri mladinske psihologije. U ovoj svojoj radnji obrazlaže i preporuča dr. Čibej ova tri puta (oblika) u metodičkom postupku oko ispitivanja mladosti: 1) metode opažanja i skupljanja materijala; 2) metode razlaganja i tumačenja i 3) metode znanstvenog izlaganja.[48])

[47]) Dr. Slob. Popović: Psihologija mladosti, Beograd 1928 (Naslovi radnja: Psihologija mladosti i naša srednja škola; Definicija i zadatak psihologije mladosti; Razvitak psihologije mladosti).

[48]) Ali isti se prigovor može uputili i dru Fr. Čibeju. U svojoj više informativnog značenja raspravi Nekaj o zgodovini mladinske psihologije, štampanoj u junu 1928, spominje pisac samo Jevrićevu knjigu Osnovi dečje psihologije i Krstićeve Priloge. Vidi: Popotnik, Ljubljana, god. 1927/28, br. 10, str. 270.

Ovim, da kažemo, uvodnim raspravama dra Sl. Popovića slijedilo je nekoliko drugih u kojima autor uglavnom obrađuje problem mladosti prilazeći mu skoro jednostrano s pedagoškog gledišta. Da je tako, najviše nas utvrđuje činjenica što je dr. Sl. Popoviću glavna svrha kako da navrati mladež, putem spontanih ili sugestivno izazvanih odgovora, pa razgovorima i uputama, na samopromatranje, što u stvari znači samokritikovanje, da bi tako ispravila svoje držanje (moralni uzgoj) i uputila svoje učenje na produktivno stvaranje (nastava, obrazovanje). I disertaciona radnja dra Slob. Popovića, najveća njegova studija u ovoj mladenačkoj problematici, namijenjena je ovom glavnom zadatku.[49]) Razumije se, pisac iz ovih samoiskaza ispitaničkih stvara psihološke zaključke o svakom pojedincu i daje karakteristike njihovog ličnog profila. Samo mnogi zaključci izgledaju nam daleko od pravog stanja, jer nam i ono što ispitanici govore o sebi izgleda odveć nepouzdano. Glavna pitanja, na koja su učenici odgovarali, bila su ova: 1) Opiši svoju ličnost; 2) Opiši posljednji izlet; 3) Karakteristika jedne poznate vam ličnosti; 4) Izazovi u sećanju i opiši doživljaje koje si imao kada si se odvojio od svojih roditelja ili svoje porodice! 5) Kakav je odnos između tebe i tvojih roditelja, i druga.[50]) Samo ova pitanja izgledaju dosta neodređena, izuzev ono pod br. 4), a odgovori ispitanika, pa i kad se odbije sva nevještina pismenog izražavanja, ostavljaju utisak očite namještenosti. Izgleda nam da su se ispitanici naročito pripravljali od eksperimentatora (O izletu se, naprimjer, piše poslije nekoliko učinjenih izleta), pa odgovori imaju više biljeg reproduciranja naučenog (literarnog), a vrlo malo spontanog. Mnogo je odgovora koji su upravo nepodnosljivi svojom nekritičnošću, makar da su ih pisali maturanti, mladići i djevojke od 20 i 22 godine. Izgleda nam da svaki učitelj i psiholog ima više mogućnosti da zagleda u dušu pojedinog učenika kada redovito radi s njime za obuke, kada se nalaze na putovanjima, ili za slobodnih razgovora, nego kod ovakvih dosta sugestivno postavljenih pitanja. Također razgovori s roditeljima ili skrbnicima (uzgajateljima u internatima), pa razmatranje i ispitivanje uistinu spontano datih izvještaja o sebi (dnevnici, crteži, lektira, predmeti za uspomenu) mogu nas približiti mladeži koju želimo upoznati. Šta nam može ,dalje, kazati o duševnim pokretima Dnevnik one desetgodišnje djevojčice iz bogatih krugova (obrazovanih!) kojeg je objavio dr. Slob. Popović![51]) Kroz dva mjeseca bilježenja samo se navodi kad je ustajala, jela, šetala, sastajala se s drugaricama i kad se kupala. Ništa drugo. Nigdje ni spomena što je govorila sa svojim drugaricama, dakle ono što djevojčice u ovoj dobi (pred pubertet) zanima, što ih privlači. Nigdje ni riječi o kakvim željama, slutnjama, uzbuđenjima, žalostima i radostima, što je sve karakteristično za ovo doba. Kako je to, naprimjer, sasvim drukčije kod one bečke djevojčice, također iz imućnih krugova, čiji je Dnevnik objavila njezina učiteljica.[52]) Da nije i kod ovog našeg djeteta prst kakvog nevještog psihologa ili pedagoga koji ju je uputio da se lati toga u ovom slučaju nekorisnoga posla!

[49]) Dr. Slob. Popović: Samoiskazi kao sredstva za vežbanje mladeži i samoposmatranja, Zagreb 1933.

[50]) Pitanja pod br. 1 i 2 nalaze se u knjizi Samoiskazi, br. 3 u Prilozi metodici srednjoškolske nastave (Beograd 1934), a br. 4 i 5 u Prilozi psihologiji i seoske mladeži, Beograd 1931.

Međutim godine 1930 naša se pedološka književnost obogaćuje novim i znatnim pedologijskim radovima. Dr. Br. Krstić objavljuje već spomenutu svoju knjigu Psihologija deteta (litografirano).*) Poslije uvodnih poglavlja o pedološkoj literaturi i metodama dječje psihologije nastavlja se svestrano razmatranje tjelesnog i duševnog razvoja dječjeg . Zanimljiva su tumačenja o nasljeđu duhovnih osobitosti, o instinktima, te o postepenom prelazu iz konkretnog u apstraktno mišljenje. »Mišljenje je, veli pisac, aktivnost skopčana poređenjem, odabiranjem i rešavanjem«. U izdanju Slovenske šolske matice (Ljubljana) objavljene su knjige dra Karela Ozwalda, prof. pedagogike na ljubljanskoj univerzi, i prof. dra Josipa Jeraja. Knjiga dra K. Ozwalda nosi naslov Duševna rast otroka in mladostnika, a ona dra J. Jeraja »Duševna podoba mladosti«.[53]) Prof. Ozwald prikazuje na sebi svojstven način, s mnogo ličnih opažanja i uspomena, cjelokupni razvoj

[51]) Dr. Slob. Popović: Dnevnik jednog deteta, Beograd 1930.

[52]) Vidi: Tagebuch eines halbwüchsigen Mädchens, Internationaler Psychoanalytischer Verlag, 1919.

*) Dr. Br. Krstić: Psihologija deteta, Beograd 1930.

[53]) Dr. K. Ozwald: Duševna rast otroka in mladostnika, Ljubljana 1930.

Dr. J. Jeraj: Duševna podoba mladosti, Ljubljana 1930.

djeteta, od početka života do pune duhovne zrelosti. Glavna poglavlja odnose se prema izrazitim dobama ovog razvoja: na djetinjstvo 1—4 (6) god.; dječaštvo od 7—12 (14) i na mladenaštvo od 12(14)—21 godine. Mi smo već naveli i kratko prikazali njegovu studiju o tjelesnom i duševnom razvoju djeteta u predškolsko doba,[54]) pa u ovoj knjizi autor utvrđuje i proširuje svoje glavne misli iznesene u spomenutoj studiji. Od interesa je međutim raspravljanje pisca o drugoj i trećoj dobi, dakle o dobima kad dijete polazi osnovnu i srednju školu. Svaku od ovih dobi dijeli pisac na dva razdjela: od 7—9 godine nazivlje on dijete prostodušnim realistom, a od 9—12 kritičkim realistom. Prvi otsjek označuje da je dijete još uvijek pod jakim utjecajem svoje okoline, da prima sve pod gotov groš što mu se kaže i naloži, dok se od devete javlja kod njega »kriticizam«, a to znači biranje i odabiranje kako gradiva tako i rada koji odgovaraju njegovim potrebama. Treće doba (od 12—21) dijeli pisac na doba puberteta (tjelesnog dozrijevanja) i adolescencije (duhovnog dozrijevanja).[55]) Ovo su, kako smo i prije isticali, najznačajniji otsjeci života čovječjeg, pa razmatranja prof. Ozwalda u ovom pogledu vrlo su zanimljiva i instruktivna. Treba naglasiti da je prof. K. Ozwald izraziti pristaša duhovnoznanstvene metode u psihologiji, svakako prvi i najistaknutiji u ovom smjeru među našim psiholozima.[56])

Dr. J. Jeraj zastupa uglavnom genetičku metodu i strukturno psihologijsko stajalište čime se u mnogom, kao i dr. K. Ozwald, približuje E. Sprangeru i Ch. Bühler. Kako mu je glavna zadaća da prikaže tjelesni te naročito duhovni razvoj mladenaštva, to dosta kratko i pregledno ističe glavne tjelesne i duševne osobitosti djetinjstva i dječaštva, odnosno doba djevojčice. Do eksperimentalne psihologije u smislu Binet-Simonovu, dakle do psihometrije u kvantitativnom smislu, ne drži mnogo, te kao genetički i srtukturni psiholog, usvajajući

[54]) Vidi str. 14.

[55]) O karakteristici pojedinih doba vidi: Izbor štiva od Salika Ljubunčića, u knjizi Materinski jezik, Zagreb 1933.

[56]) Svoju odlučnost za duhovnoznanstvenu metodu u psihologiji iznio je u reviji Die Erziehung (Leipzig). Njegova rasprava glasi: Naturwissenschaftliche und geisteswissenschaftliche Psychologie vom pädagogischen Standpunkte aus gesehen. Die Erziehung, sveska za februar 1935. Njegova Osnovna psihologija (Ljubljana 1932) pisana je u tom znaku.

duhovno-znanstveni smjer, ističe za promatranje mladeži ova sredstva: pismene zadaće, dnevnike, životopise, omladinsko štivo, umotvore pjesnika i pisaca, medicinske i antropološke naučne podatke, a kao najvažnije neposredno gledanje pravih (idealnih) pedagoga u dušu mladenačku.[57])

Nemoguće je u ovako sumarnom pregledu dati zaslužan prikaz ove Jerajeve psihologije, pa ćemo se ograničiti na najpotrebnije.

Dr. J. Jeraj usvaja slijedeće stupnjeve duševnog razvoja kako ih je utvrdila Ch. Bühler: nagonsko teženje, formalno bezpredmetno htijenje, htijenje s postavljenim ciljem, te mišljenje i vrednosno opredjeljivanje. Mladenačka dob odlikuje se htijenjem prema postavljenom cilju, a završava s vrednosnim ocjenama, što znači da se mladić (djevojka) bori za svoj ja i da, izišavši iz te borbe, potvrdivši se dakle kao socijalno i humano (kulturno) vrijedan član, postavlja samostalno svoje zadatke u životu, svoje ciljeve, već prema ličnom vrednosnom nahođenju. U daljnjem tumači i na primjerima objašnjava dr. Jeraj kako se mladež seksualno i erotički razvija, kako estetski, etički, socijalno i politički, te kako na kraju stvara svoj nazor o svijetu. Makar katolički opredijeljen, što na nekim mjestima knjige očito ne odgovara njegovoj znanstvenoj analizi, on ipak s mnogo objektivnosti i dobrog poznavanja stvari ističe sve bitne karakteristike mladeži, pa upravo u duhu Wyneken-a traži da mladež bude svoja, da se slobodno razvija i očituje, i da tako ulazi u zajedničku kulturu i surađuje u njoj. Dok u spoznajnom pogledu luči uglavnom predodžbene tipove od tehničkih, u strukturnom pogledu razlikuje ove: estetički, intelektualni, ekonomski, socijalni, politički i religiozni, pa o svakom od njih govori opsežno i prikazuje njihov postepeni razvoj. Izgleda kao da dr. Jeraj odveć naglašava pojedinu karakteristiku u strukturi ličnosti, što bi moglo izgledati kao da pojedini tip, naprimjer intelektualni, nema ništa zajedničkog s estetskim ili socijalnim doživljavanjem. Nama, naprotiv, izgleda, a to tvrdi i Ed. Spranger, da nema čistih tipova, nego da jedna od ovih vrednota prevladava kod pojedine osobe, dok

[57]) Vidi: str. 14/16. U Učitelju (Beograd), u sv. 3/4 za novembar i decembar 1930 (XI god.), objavio je Ilija P. Opačić članak »Upoznavanje karaktera dece i mladeži« u kojem iznosi primjere kako učenici međusobno pismeno ocjenjuju svoje drugove (drugarice).

ona može osjećati pa i raditi i u kojem drugom smjeru. (Slično našem mišljenju tvrdi i prof. K. Ozwald u svojoj Osnovnoj psihologiji.)

Značajno je mišljenje A. Ferrière-a o tipologiji među djecom i ljudima čija je rasprava o tome prevedena i štampana u Učitelju (Beograd).[58] Ferrière razlikuje četiri tipa: osjećajni, podražavajući, intuitivni i razumski (racionalni) tip. Ljudsko društvo ima samo ove tipove. Osjećajni su oni koji zadovoljavaju organskim potrebama, koji rade da žive. Podražavajući su opet oni koji se u životu (duhovnom, socijalnom) ne mogu sami snaći, već potrebuju uvijek neki autoritet kojemu slijede (Ferrière kao primjer navodi članove vjerskih organizacija, naročito katoličkih). Intuitivni tipovi su obično socijalni radnici, prkosni i buntovni koji traže promjenu, dok su razumski obično naučni radnici. Ovi tipovi organski se javljaju u razvoju pojedine ličnosti. Djeca do 6 god. su osjećajna, do 12 pod autoritetom odraslih, od 12 do 18 u borbi s okolinom, dok od 18 do 24 dolaze do duhovnog smirenja. Interesantno je da je Ferrière odlučno na stajalištu da pojedini čovjek može pripadati samo jednom od ovih tipova, i da je sreća pojedinčeva u tome da li živi u tipu koji mu pripada.

Posebnu pažnju zaslužuje sve ono što je prof. Jeraj iznio o razlici između muške i ženske mladeži, te gradske i seoske. To se u nas, naročito poznavanje ženske mladeži, odveć zanemaruje, pa je dr Jeraj, izgleda nam, jedini koji upozoruje na ovo, o čemu bi trebalo u sistemu obrazovanja voditi ozbiljna računa.[59])

O mladosti, njezinom životu i razvoju pisao je i dr. Stanko Gogala, prof. učiteljske škole i docent za pedagogiku na ljubljanskom sveučilištu, ali s pedagoškog stajališta.[60]) On najprije razmatra život mladeži u domu, u školi i društvu, te analizira njezin odnos prema roditeljima, učiteljima, društvenim vođama, a posebno prema crkvi i svećenstvu. Naročito ga zanima odnos mladeži prema kulturi, pa psihološkom metodom pokušava da prikaže proces njezinog vrednosnog ocjenjivanja. Pišući u svoje vrijeme dosta opsežnu ocjenu o ovoj Gogalinoj knjizi,[61]) za koju

[58]) Vidi: Psihološki tipovi u životu dece i čovečanstva, prijevod od Živka Smiljanića, Učitelj, Beograd, sv. za novembar 1933, str. 203.

[59]) U Narodnoj Prosveti, Beograd, god. 1930 (god. XI), brojevi 12 do 20, ima dobro pisana rasprava od Drag. Mihailovića Pedologija školskog uzrasta u kojoj pokušava organizirati obuku prema bitnim potrebama djece.

[60]) Dr. St. Gagola: O pedagoških vrednotah omladinskega gibanja, izdanje Slovenske šolske matice, Ljubljana 1931.

[61]) Napredak i Savremena škola, Zagreb, sv. 6—7—8, god. 1932.

je sam autor rekao da je istinita (resnična), objektivna (u »Popotniku«, god. LIV, sv. 7), iznio sam u primjedbama da se u knjizi dosta nejasno razlaže proces vrednosnog doživljavanja, da je autor odveć jednostrano crkveno (religiozno) opredijeljen, te da život, rad i razvoj mladeži prikazuje više literarno, a ne onako kako je to inače u životu. Kao što je slučaj i kod drugih slovenačkih pisaca, kod Gogale se u ovoj knjizi osjetljivo primjećuje jednostrano pisanje o slovenskoj mladeži i njezinom organizovanom životu, dok o mladenačkim pokretima u ostalim krajevima Jugoslavije nema ni riječi.

Posebno mjesto u našoj pedologiji zauzimlju socijalno-psihološki i antropološki studiji naše djece i mladeži, bilo da se promatra onu djecu i mladež koja su duhovno (i tjelesno) zdrava, bilo koja su opterećena tjelesnim ili duševnim manama, dakle koja su manjevrijedna (patološka). Ovakovih studija, pisanih i štampanih, ima u nas srazmjerno vrlo malo, makar da je ovakav rad vrlo potreban i vrlo koristan. U Zagrebu postoji već više godina Antropološka sekcija Sociološkog društva, na čelu koje se nalazi sveuč. prof. dr. Boris Zarnik, a kao istaknut njezin član i suradnik ističe se Klotilda Kučera, umirovljena učiteljica. Nažalost nepoznati su u javnosti rezultati rada ove Sekcije. U psihogramima ili u školskim imenicima, o kojima smo naprijed govorili, a koje vode nekoji naši učitelji i učiteljice, mogu se naći zanimljive bilješke antropološkog značaja kod djece, a naročito socijalnog (ekonomskog). Zna se da nasljeđe ima veliko značenje u životnom razvoju naše mladeži, dok socijalne odnosno ekonomske prilike odlučuju uglavnom kako će se naslijeđene osobitosti razvijati i kako će utjecati na tjelesno ili duševno zdravlje.

U ovom smislu u nas su radili najviše dr. Br. Krstić i dr. B. Škerlj, privatni docent ljubljanske univerze. Obojica su vršili opite kod opterećene (manjevrijedne) mladeži i o svojim rezultatima pismeno izvjestili naše čitaoce.[62]) Dr. Krstić, sa suradnicima, ispitivao je djecu Dječjeg doma u Bijeloj Crkvi i Beogradu, te mladež Doma maloljetnika u Beogradu, pri čemu je ustanovio kako su opterećenosti djece uglavnom posljedice teških

[62]) Vidi: Uticaj socijalne bede na psihofizički razvoj dece od dra Br. Krstića i suradnika, Biblioteka Centralnog higijenskog zavoda, Beograd 1931.

Socijalno-antropološka studija v vprašanju manjvrednega otroka, Pedagoški zbornik, Ljubljana, 1933.

socijalnih prilika u kojima su živjela. Slično je učinio i dr. Škerlj. On je također promatrao i ispitivao djecu i mladež koja se nalazila u pomoćnim školama i u zavodima za defektnu (načetu) djecu, a uz socijalne utjecaje najviše ga je zanimalo nasljeđe od roditelja i predaka. Njegova istraživanja puna su strahota teške opterećenosti. Svi naslijeđeni poroci razvijaju se u podesnoj sredini (okolini). Glavno regeneraciono sredstvo nalazi pisac u uklanjanju opterećenog pojedinca iz sredine koja bi pogodovala razvoju njegovih naslijeđenih mana. Dr. Škerlj zastupa i eugeničko stajalište, pa govori i o važnosti sterilizacije.

Naprijed smo već spomenuli radove dra. B. P. Stevanovića koji se ističe kao zagovornik mjerenja inteligencije po Binet-Simonovoj metodi. Posljednjih godina on je obogatio našu pedološku literaturu dvjema radnjama, jednom opsežnom knjigom u kojoj iznosi rezultate svoga mjerenja inteligencije kod gradske i seoske djece, a drugom, u obliku rasprave, u kojoj ističe naučne i praktične koristi mjerenja inteligencije pomoću testova, a koja je samo odjeljak iz opsežnije knjige koju sprema za štampu (Merenje inteligencije).[63]) Dr. B. P. Stevanović prilagodio je Binet-Simonovu metodu našim prilikama, pa ju je prema tome nazvao »beogradskom revizijom«, a njegovi su rezultati svakako zanimljivi i za naše učitelje korisni.

Osim ovih većinom originalnih radova, o kojima smo govorili u razdoblju od 1930 do danas, objavljena su još dva prijevoda dvojice poznatih ruskih psihologa, odnosno pedagoga. To su: Psihologija deteta od K. N. Kornilova i Pedologija u narodnoj školi od P. P. Blonskija.[64]) U svojoj Psihologiji Kornilov prikazuje svestrano duševni razvoj djeteta od prvih godina do sedme, dakle u predškolsko doba, a odlikuje se stvarnim poznavanjem i naprednim psihološkopedagoškim zapažanjima. Blonskijeva knjiga, opet, tumači s pedološkog stajališta

[63] Dr. B. P. Stevanović: Razviće dečje inteligencije i beogradska revizija Binet-Simonove skale, Beograd 1934.

Naučne i praktične koristi od upotrebe testova inteligencije, Učitelj, Beograd, februar 1935. (Postoji i poseban otisak).

[64] Kornilovljevu Psihologiju deteta prevela je prof. Milica Ž. Cvetković, a izdala knjižara Milorada Antića, Beograd 1933.

Blonskijeva Pedologija u narodnoj školi izašla je kao 7 (sedma) knjiga biblioteke Društveno prosvetna pitanja koju uređuje Drag. M. Mihailović, a preveo ju je Rad. V. Teodosić, Kragujevac 1935.

razne nedostatke i neuspjehe u obuci (kod pismenih i pravopisnih vježba, čitanja i računanja), te traži pedagoške obrate u ovom pogledu, a ti su mogući samo, ako se obuka prilagodi djeci, dakle ako učitelji koji obučavaju djecu budu što bolje istu poznavali.

U zagrebačkom »Napretku« za god. 1935 objavljen je članak Ljubice Godler u kojem prikazuje kratkim načinom suvremeno stanje pedopsihologije služeći se najpoznatijim pedopsihologima Evrope i Amerike, (a o jugoslavenskim ni riječi), pa utvrđuje glavna razdoblje razvoja, da poslije toga progovori o pojedinim funkcijama, o igri, govoru i mišljenju kako se kod djece očituju. U nastavku svoga članka govori o pedagoškoj primjeni ovih pedoloških spoznaja, te o nekim ustanovama kao primjerima valjanog pedagoškog rada.[65])

Pod konac godine 1935 objavila je Vera Stein Ehrlich svoju knjigu Današnje dijete (Problem savremenog odgoja).[66]) I ako se ova knjiga ne može primiti kao pedologijska studija u smislu u kojem smo dosada prikazivali našu pedološku književnost, jer za to nema uslova, a također ni kao pedagoška radnja, jer joj nedostaje bitno pedagoško shvaćanje, ipak ona zaslužuje pažnju, ako ni počem drugom a ono po nekim izvodima autorice. Knjiga je pisana u duhu Adlerove individualne psihologije, pa se na njezinim stranicama najviše govori o manjevrijednoj i nastranoj djeci. Zato V. St. Ehrlich i smatra da su uzroci ovih nastranosti kao i osjećanja lične manjevrijednosti u okolini, bolje u socijalnim i ekonomskim prilikama u kojima dijete živi, pa na više mjesta izvodi zaključak da je dovoljno da se ove prilike promijene, pa da dijete dođe do svog »ozdravljenja«. Zato se nasljeđe i urođene sklonosti naprosto brišu, a mjesto njih javljaju se navike koje se mijenjaju već prema prilikama. U tu svrhu dobro je pročitati što autorica kaže na str. 67 o dječjim igrama navodeći »nekog psihologa«. Ali dok o tome nije ni potrebno s naše strane glave mučiti, značajno je što se u ovoj knjizi govori o našem patriarhalnom životu i o našoj kulturi. Tu se veli da je naš patriarhalni život u raspadanju, pa je to za autoricu pravo zadovoljstvo, jer je ovaj i ovakov život bio pun nasilja i surovosti prema djeci, dakle bio je brutalan i nemoralan. Čime

[65]) Inventar predškolskog djeteta i problem odgoja, Napredak, Zagreb, sv. 7 i 8/9, god. 1935.

[66]) Zagreb, vlastito izdanje.

će se nadoknaditi taj razrušeni život, ne kaže se u knjizi ništa. Ali s patriarhalnim životom usko je vezana i naša kultura. I o toj kulturi našoj nema u knjizi ništa do uvreda i poniženja (Ah, šta li bi joj odgovorio dr. Ante Radić da je nešto živ!). Evo što autorica veli o kulturi i patriarhalnom životu našem: »Naša kultura zabranjuje ne samo djetetu nego i omladini svaki seksualni pokus, svaki trening u tom smjeru. To je u uskoj vezi s patriarhalnom familijom koja potiskuje svaki znak vlastite volje i samostalnosti. S udaljivanjem od ovog strogo patriarhalnog života smanjuje se i protivnost roditelja da se dijete približi spolnom životu« (str. 100). Zaista nije potrebno o ovoj knjizi ništa više reći.

Međutim već dulje vremena postoji u nas biblioteka B u d u ć n o s t čiji je urednik učitelj Miloš B. Janković.[37]) U ovoj biblioteci objavljeno je više manjih radova, većinom od idejnih pristaša i suradnika dra Al. Adlera. Mi ćemo navesti naslove tih knjižica iz kojih će se uglavnom vidjeti o čemu one govore. Evo ih:

Dr. Alfred Adler: Deca koja se teško vaspitavaju. — Dr. Ervin Wexberg: Plašljivo dete. — Ada Beil: Jogunasto dete. — Dr. Fritz Künkel: Glupo dete. — Ruth Künkel: Seksualno rano sazrelo dete. — M. Schirrmeister: Razmaženo dete. — Alfred Appelt: Mucavo dete. — Dr. Otto Naegele: Kriminalno dete. — Otto Rühle: Zapušteno dete. — Otto Kaus: Jedinče. — Hermann Weiskopf: Lenjo dete. — Dr. Leonhard Seif: Uzorno dete. — Dr. Max Reis: Bolešljivo dete. — Sofie Lazarsfeld: Lažljivo dete. — Hugo Freund: Dete koje mokri poda se. — Hilde Krampflitschek: Fantastično dete. — Kurt Seelmann: Najmlađe i najstarije dete. — Dr. Alice Rühle: Pastorče. — Dr. Bruno Krause: Bogaljasto dete.

[37]) Biblioteka B u d u ć n o s t izlazi šest puta godišnje. Godišnja pretplata Din 30.—. Narudžbe se šalju na urednika M. B. Jankovića, učitelja u Plavni, srez bačko-palanački.

MATE DEMARIN:

IDEJNE KOMPONENTE RADNE ŠKOLE

(Nastavak)

Poznata svojstva: neposrednost, mnogostranost i uravnoteženost (podjednako ojačati sve vrste interesa) kao i vrste: spoznajne i interese učešća odnosno teorijske i praktične (empirijski, spekulativni, estetski, simpatijski, socijalni, etički i religijski) predmetom su toliko čestog raspravljanja, te je ovdje nepotrebno da to potanje iznosimo. Postoje i ozbiljni prigovori naročito na mnogostranost interesa, jer da to 1) dovodi do površnosti i 2) da se mnogostranost ne slaže sa obrazovanjem ličnosti niti sa individualizacijom učenika. Oštar prigovor protiv riječi interes iznosi Gaudig, kad kaže da »ona nije dostojna da označuje posljednje ciljeve, odlučne smjerove duhovnoga pregnuća, jer je ta riječ izgubila svoje iskonsko značenje, i ako joj je ostao slab čuvstveni ton«. Ali na ovo primjećuje J. Schmieder (Opća didaktika) »s time se možemo složiti, ali ne treba zaboraviti da Herbart, kako smo već prije kazali, gleda u interesu samo bliži cilj, a nikako samo konačni cilj nastave i uzgajanja«, a taj je njemu u kreposti, jakosti značaja i ćudorednosti. Dabome, Herbartov nazor da interes ima biti posljedica nastave, treba nadopuniti u toliko da se time misli na duhovno učešće uz neki predmet i na zahtjev baviti se njime. Tu su tri panoge: kao preduvjet, sredstvo i konačno kao cilj nastave«.

Dominantnost vrsta interesa

Velika razlika u dominantnosti vrsta i svojstava interesa u djeteta, dječaka i odraslog, treba da je putokaz za određivanje i odabiranje nastavnog gradiva, kao i za primjenu ostalih pedagoških mjera i postupaka u školi. Psihologija je u tome dala, sada možemo reći, upravo sjajne rezultate. Da ne spominjemo bogatu literaturu ove vrste kod stranih naroda (Ferrière, Claparéde, Stern, Bühler, St. Hall, Boldvin, Montessori, Blonjskij i mnogi, mnogi drugi) dosta je, da napomenemo neke knjige iz ovog područja koje se kao pomoćni udžbenici upotrebljavaju u našim školama i to: Kornilov, Trasy-Stimpfl, Zjenkovski, Ozwald, Tumlirz-Šević, u kojima nalazimo, među obrazloženim karakteristikama pojedinih faza u razvoju djetinjstva, čitav niz materijala i podataka iz čega možemo konstatirati dominiranje izvjesnih interesa u stanovitom periodu razvitka. Svejedno koju

bi od poznatih klasifikacija ovdje uzeli, svaka nam pokazuje skalu psiholoških tipova koji po svojim osebinama mnogo diferiraju u pojedinom periodu ili fazi razvoja djeteta u odrasla čovjeka. Suvišno je da iznosimo empirijski konstatirane i eksperimentalno naučno utvrđene činjenice o promjenljivosti interesa u raznim dobama razvitka. Faze razvitka života dinamički su procesi, a procesi kao kretanja i gibanja u svome putu variraju sadržaje. Ali ne samo da ima razlika u moći, sposobnosti i svojstvima u pojedinim raznim fazama, već te razlike postoje i između djece iste dobi, a da i ne govorimo o tome između djece i odrasla čovjeka. Odatle sve jače isticanje potrebe za individualiziranje obuke. I kao što su pojedini psiholozi u neku ruku isticali, da govorimo jezikom logike, kao razdiobnu osnovu za podjelu djetinjstva i mladenaštva: govor (Stumpf), igru (St. Hall), aktivnost (Mantegazza) i kompleks psihičkih pojava (Tumlirz Zjenjkovski i drugi), tako je Ferrière, oslanjajući se na oznake koje daje biogenetski zakon i evolucija psiholoških tipova, podijelio razdoblje od 1—18 g. na šest perioda, postavljajući za osnovu interes kao karakteristiku pojedinih etapa i to radi toga »što je spontani interes najočevidniji simptom, moglo bi se skoro reći jedini, koji dopušta uzgajatelju da zaroni pogledom u najveće tajne duše svoga učenika«.

Po njemu prva etapa obuhvata 1, 2 i 3 godinu, period senzoričnih interesa, a druga etapa 4, 5 i 6 godinu, prikritih interesa ili igre. »Igra je studij i studij mora (u to doba) biti igra«. Problem dječjih igara pretstavlja odlučno područje pedagogije. O njemu je toliko pisano i raspravljano. Ali različita su i mnogobrojna tumačenja o značenju i važnosti dječjih igara (Groos, Spencer, Kant, Ferrière, Claparéde, St. Hall, W. Stern, Steintal, Lazarus i dr.). Općenito se može ukratko kazati da dječja igra nije zabava, kako se to obično misli, već ozbiljna priprava za život. Igre imadu biološko značenje (Groos) i u njima nalazimo vježbanje različnih sila, moći fizičkih i psihičkih. Imadu svrhu da malo dijete u njima živi, izumljuje, radi, stvara, misli itd., one su zaista priprema za život. U toj drugoj etapi igre su, dakle, od uzgojne vrijednosti prvoga reda. One formiraju dijete.

Treća etapa koja obuhvata 7, 8 i 9 godinu, jeste period neposrednih interesa. To je doba u kojemu se dijete interesuje onim što izlazi iz njega i što se svršava u njemu«. To je jednom riječi doba stroge konkretnosti, zavičajnosti i sadašnjosti. Dijete brzo napreduje. Njegova djelatnost obrnuta je više opažajnom ,faktičnom, spoljašnjem svijetu. Fantastična dopunjavanja i fiktivnost simbola gube svoju vrijednost. Štap ne može više služiti kao konj za jahanje. Smisao je ovog doba postepeno »osvajanje« ovoga svijeta. U svojoj nezasitnoj gladi za stvarnost dijete hoće da promatra i ispituje okolni život. Pokretan, stvaran život prije svega, čini središte njegovog zanimanja. Voli djecu više nego odrasle, pa će ga i drugi kraj i predmeti zanimati bude li ishodište prikazivanja i razgovora, u vezi s time, upravo život te djece. Biline ga manje interesuju, jer je to bez života, a on im, kao ranije, ne može više uliti dušu. Čarobna bića, barem pod konac ove etape, više ne pale, a gatke nisu više istinite, do česa dolazi u određenom, postepenom razvitku. Postoji jaki nagon za otkrivanjem. Tumlirz kaže: to prodiranje u unutrašnjost stvari koje se većinom objelodanjuje u razaranju, čini da se djeci često zamjera, da su grozna i da vole mučiti životinje. Ali osmogodišnja do desetgodišnja djeca nisu okrutna. Nagon za istraživanjem je jedan uzrok tomu razaranju bez milosrđa. Drugi se smije naći u svježem životnom čuvstvu zdrave djece, koja sama ne poznaju patnje i bolove i za tuđa čuvstvena stanja nemaju ni zainteresiranosti ni razumijevanja.« (Osnove pedologije — preveo M. Šević). Utilitarnost je jako i dominantno obilježje ovoga perioda. Težnja za poznavanjem stvarnosti upravo je fanatična pa odatle i mogućnost da se dijete oduševi za stvarne predmete, što se dakako u obuci mora pravilno i odmjereno iskoristiti. Nemajući sudova o vrijednosti »predmete spoljašnjega svijeta posmatra samo sa stajališta njihova smjera ili koristi od njih, ono nikako ne procjenjuje ni moralne pobude, zapovijesti i zabrane svojih odgajatelja, jer mu je sasvim strano zauzimanje stava koje potiče s moralnih gledišta. Ali ono sluša, jer zna da je pokoravanje zapovijedima spojeno nagradom, kršenje zabrana kaznom.« (Tumlirz). Zavičajna je obuka u to doba ishodište školskoga rada (Heimatskunde smo spominjali), a skupna nastava najpodesniji način izbora, rasporedbe i postupka i to zbog nedovoljnog interesa za sve pojedinosti kao i stoga, što dijete nema još sposobnosti da bi razgranjavanjem na pojedine predmete bilo u stanju poimati i shvaćati izvjesne stvari. Dijete nema u to doba interesa ni razumijevanja za svoj vlastiti unutrašnji svijet, a niti za duševne doživljaje ostalih ljudi. Stoga se povijest i ne

uči u to doba osim nešto malo u 9 godini. (Novim nastavnim programom za naše osovnne škole gotovo je posve izbačena povijest iz III razreda i njeno težište prebačeno je u IV razred.)

Četvrta etapa specijalnih konkretnih interesa obuhvata 10, 11 i 12 godinu. Sam naziv objašnjava sadržaj interesa učenika u ovom periodu. Konkretnost je, razumije se, još osnovna forma njegova zahvatanja. Za iduće zadatke apstraktnog poimanja nije još zrelo pa stoga vlada u svijesti još uvijek odredivanje njegovog duha prema spoljašnjem svijetu. I tu se redovno čine od neupućenih znatne griješke u preranom traženju apstraktnog mišljenja. Iako područje interesa ostaje od prilike podjednako kao u prethodnoj etapi, ipak se razvija izvjesna mogućnost specijaliziranja i to ne posvemašnjeg već u grupama. Početno jedinstvo sveukupnog materijala pomalo se razdvaja u humanističku i prirodnu grupu. Ipak će još uvijek ove grupe zavisiti od ljudskog iskustva rada i potreba, prirode i društva. Razvija se interes za povijest i geografiju, dakle za ljude i događaje, stvari i činjenice prošlih vremena i u mjestima izvan doma i zavičaja. Upravo i stručnjake iznenađuje vanredan i svestrano temeljit interes u ovom periodu za historiju i geografiju. To je doba gutanja fantastičnih putopisa i neobičnog interesiranja, a u prirodnim naukama kao cjelini počinje interesovanje u spoznavanju koristi i namjene sa stanovišta njihove zoološke i botaničke individualnosti. Upravo je nezasitna želja za upoznavanjem napose života i djela velikih ljudi. Biografskom metodom imali bi stoga obrađivati povijest i zemljopis u to doba. Ferriére potkrepljuje to raznim primjerima i programima nekih škola iz kojih iznosi raspored za prirodne nauke uz napomene da klasifikacija životinja i bilina dolazi zadnja (u 12 i 13 godini). Spominje primjer rada u geografiji: putovanje šegrta sa torbom od mjesta do mjesta te iz doživljaja toga putnika upoznaje se predmet. Znademo da je ova metoda adekvatna za to doba ali i inače je to način koji općenito imade mnogo privlačivosti. Gotovo, mogli bi reći, da vlada sada neke vrsti književne mode sa t. zv. biografskim romanima. Ko bi ih sve nabrojio (Jelušić—Cezar, Ludwig pa Merežkowski—Napoleon, Ossendowski—Lenjin, itd.)? Stoji činjenica da dijete još uvijek povezuje činjenice za čulnije predodžbe i lica zbog nedovoljne sposobnosti apstrahiranja. Ali, da naglasimo, eventualna posvemašnja isključivost primjene biografske metode kojom bi kušali stalno raditi, ne bi uvijek dala najpovoljnije rezultate. Nećemo govoriti o

njenim mnogim protivnicima među didaktičarima, jer bi nas to predaleko odvelo. Ipak stoji i ovo: dijete oduševljava, recimo, borba i kad ne zna ko je njezin vođa. A koliko se zbog zaokruženosti i zaobljenosti, da, zbog toga da biografija bude punija i svijetlija unosi i ono »što se samo zamišlja da je postojalo, te se tako u historijskoj nastavi upotrebljava neistina« (Posebna didaktika, I—Rajčić). Razumije se pak, samo po sebi, da svuda gdje je podesno i moguće treba historijske ličnosti stavljati u središte posmatranja. Još je uvijek, dakle, dijete čvrstom nogom u svijetu pune konkretnosti. Kako izgleda, prema tome, rad u prvim razredima srednjih škola kojim se obrazlaže pa makar i toliko osnovni pojmovi iz matematičke geografije? Zbog ne uvijek dovoljne mogućnosti pravilnog metodskog rada na poznatoj memorijalnoj osnovi kosmografija u I razredu daje — to je sud mnogih i mnogih potpuno objektivnih praktičara, koji sami predaju i nailaze na velike teškoće — dobro poznate, rezultate. »Za tu dob — veli Ferrière, treba biti jednostavan, jasan, konkretan i uzbudljiv.« —

Peta etapa jednostavnih apstraktnih interesa obuhvata 13, 14 i 15 godinu. Počinje se razvijati izvjesno zadovoljstvo u radu sa apstrakcijama, i ako to još mora biti u vezi sa konkretnim činjenicama. Dječak počinje otkrivati svoj unutrašnji svijet. Stvara sebi svoje vlastito carstvo sanjarija. — Ovaj period otprilike i malo kasnije upravo je doba zamršenijih perturbacija pubertetskog sazrijevanja, koje nosi u sebi toliko zamašnih i složenih činjenica o kojima — naš najveći grijeh — u školama i u radu ne vodimo dovoljno računa, ali o tome samo toliko mimogrede. — Sada nastaje vidno povećanje duševne moći. Ali sva bića, veli Ferrière, ne dostižu etape apstraktnih interesa, pa se imade obaviti selekcija. »Istom onoga dana kad se dadu sredstva samo onim učenicima, koji dođu do te duševne etape, ali ujedno svima koji dotle dospiju, da nastave svoj posao, moći će se govoriti o selekciji, u znanstvenom smislu riječi, i biće neke garancije za socijalnu pravdu.« A drugi? Za ručne zanate, poljoprivredu, trgovačke ili industrijske studije, a opća kultura neka im se i nadalje daje prema njihovim sklonostima, potrebama i interesima! Dijete, razumije se, i prije voli na svoj način opažati, pretpostavljati, pokušavati i zaključivati, ali sada je momenat da mu se da osjetiti vrijednost i domašaj ovih sukcesivnih procesa: opažanja, hipoteza, verifikacija, zakon. »Gramatika i sintaksa u studiju jezika, klasifikacija u studiju nauka,

postaju izvorima autonomnog interesa.« Što se tiče geografije »lako je zabilježiti utjecaj širine i visine na faunu i floru, koje s rudnom produkcijom određuju industrije i trgovinu, pa čak i ekonomsko i političko stanje stanovnika, — a u historiji potrebno je istaknuti psihološke i socijalne veze, akcije i reakcije pojedinca na društvo i društvo na pojedinca«.

Da samo najkraće konstatiramo ovdje jednu, možda od najtragičnijih stranica naše srednjoškolske nastave. Apsurdnim, cjepidlakavim didaktičkim materijalizmom, koji se očituje u do iznemoglosti i najveće pretjeranosti bubanja: imena, godina, ratova i bitaka, pobjeda i poraza, kao i svih mogućih najneznatnijih detalja u povijesti, neoborivim su razlogom, da, najblaže rečeno, malo ko mari za taj predmet i većini je to balast mozga i teret glave. Mogli bi gotovo reći da ovim načinom upravo otuđujemo mladež od naše narodne povijesti i života naše prošlosti. Nećemo ovdje ulaziti u pojedinosti ovoga nadasve važnoga pitanja, ali tek smo nabacili par riječi u težnji za što bržom i efikasnijom revizijom ne samo postupaka i metoda već i udžbenika i cjelokupnog sistema u tome predmetu. Kada ćemo uvidjeti da je dosadašnji naš način rada, u tom pogledu frapantno podbacio i da unatoč toga, što srednjoškolska mladež troši prosječno 50% svojih energija za ovaj predmet, ispadaju vrlo slabi i mršavi rezultati? Stotine svršenih maturanata po svome ličnom iskazivanju, a i sami imademo u tome prilično iskustvo u cjelosti potvrđuju ove naše navode. Kada ćemo uvidjeti da smo daleko od pravoga cilja ovoga predmeta i da bar donekle dademo pravo Spenceru koji ističe manjak knjiga iz ovoga predmeta, utvrđujući da su u njima prikazani: životopisi vladara, ratovi, dvorske intrige i zavjere, a ne iznose uzroke razvitka naroda, zahtijevajući da se prouči priroda društva, razvitak naroda, njegove religije, običaji, praznovjerja, razvitak trgovine, tehnike, industrije, nauke, shvaćanje morala itd.? Kada će se jednom već uvidjeti da je »cijela naša povjesnica samo veliki skup pjesama« i kada ćemo istinski spoznati da na »prošlosti budućnost se snuje«? Povijesne čitanke, povijesne hrestomacije, pregledi najtipičnijih dijelova narodnih pjesama sa historijskom pozadinom, odlomci iz historijskih romana, izvora, citati iz povelja, natpisa, raznih zakonika, crteži: kruna, oružja, novca, spomenika, slike, grafički prikazi historijskih područja itd. itd. sa mnogo literarne građe, sa mnogo, što više kulturnih i socijalnih momenata, sa čitavim lancem uzročnih pojava i posljedica,

treba da budu osnova za stvaranje novih a revidiranje dosadanjih pregleda, excerpta, repetitorija i sličnih vrsta školskih udžbenika. Kulturne se prilike uvijek premalo ističu, a o umjetnosti i sličnom u nekim je udžbenicima sitno štampano, što neki nastavnici izostavljaju. Historijski udžbenik — zadržimo ovu inače nemilozvučnu riječ — ne smije biti pun beskrajnih datuma, beskonačnih brojeva i bezbrojnih imena, već omiljela, razumije se, za određenu dob sastavljena, a sa najfinijom istančanošću i upravo ne samo duboko stručno i metodski već i gotovo bi rekli umjetnički stilizirana i pedagoški obrađena knjiga, koju će učenik istinski zavoljeti i koja će ga stalno zagrijavati i oduševljavati. Nije važno — kada ćemo to uvidjeti — da nam đak, a budimo iskreni i nemojmo pred faktima zatvarati oči, jer to je sve u većini slučajeva apsolutno istinito, sipa godine, pljušti brojeve i imena, a da mu nije mnogo puta jasno kulturno i društveno stanje izvjesnog razdoblja, struktura i način života tadašnje vojske, naroda, njegova osjećanja, raspoloženja i htijenja, umjetnost i prosvjeta i sve ostale prilike prema stanju i stupnju razvitka ekonomskog, socijalnog i nacionalnog, a u paraleli sa bližim i daljim susjedima, epohama razvitka nacionalno socijalnog, kulturnog, etičkog i religijskog kod drugih naroda.

Kad se radi o psihologiji, fizici ili kemiji, egzaktna analiza i apstrakcija, veli Ferrière na koncu obrazlaganja pete etape, osnovana na tačnim bazama, prevagnuće nad više empiričkim znanjima prethodnih doba.

Pripomenućemo još zadnju, šestu etapu: složenih apstraktnih interesa, koja obuhvata 16, 17 i 18 godinu. I ovdje nam riječi dostatno označuju pojam. Složene su apstrakcije: filozofija, psihologija i sociologija, »sve ono što se tiče velikih misterija prirode i čovjeka, sve ono što teži prema granicama ljudskog znanja i tamo sprema metafiziku i religiju«. Ali ni do ove kao i do četvrte etape ne dolaze svi zbog svojih specijalnih duševnih struktura. U svršetku ove etape pojavljuje se doba kad treba misliti da se pojedinci pripravljaju za razne uloge koje će imati i igrati na životnoj pozornici. I sasvim popularni izraz: ispit zrelosti, koji se kod nas zamjenjuje ne baš sretnim drugim izrazima, označuje bit završetka ove etape. Manjina ide dalje na sveučilišta, a većina postaju zreli, da u danom vremenu preuzmu kao građani zemlje i svijeta svoje odgovorne pozive.

Znamo zašto bi ih sve morao osposobiti ispit zrelosti! U etapi kompleksnih, apstraktnih interesa, gojenac će se upoznati sa glavnim znanjem o pravu, o komparativnom zakonodavstvu, političkoj ekonomiji, velikim socijalnim problemima, radničkim zakonodavstvom, štedionicama, kooperacijama, sistemom banaka i dalje, kaže Ferrière: »Sve što je korisno znati za upravljanje jednoga imanja, ma kako skromnog, mora biti poznato mladiću i djevojci od 18 godina, koji se spremaju da ostave srednjoškolske studije. Ove ustanove moraju biti predmet dopunskih predavanja za šegrte i mlade radnike. Javna je nesreća ako se puste da ne poznaju, kao što je to danas, sve ono, što će od njih napraviti građane i šefove obitelji. — Da ne bude rob ili parazit, treba da mladić i djevojka znadu živjeti na autonoman način za svoje dobro i za dobro društva«.

Koliko se tiče proučavanja prošlosti, treba da se sjetimo onoga, što smo rekli kod prošle etape, ali da i pojačamo i podvučemo još neke činjenice. Ne ulazeći u razna shvatanja o zadatku povijesne obuke, napominjemo da se pored ostaloga njome budi svijest o pripadnosti i zavisnosti pojedinca od naroda i obrnuto, i to u svim pravcima. Učenik mora da duboko uđe u historiju svoga naroda, da osjeti svoje postojanje u narodu i prije i poslije svoje fizičke i lične ekzistencije, da pronikne u bivstvo narodnog kontinuiteta, što ga sve mora uzdignuti od nižih gledišta životnog shvaćanja, razbuđujući snagu srca i moć ljubavi, da ga učini sudionikom narodne cjeline, pregaocem u narodnom dobru i napretku. A ta istančanost i profinjenost, upravo membranska osjetljivost za ritam narodnog života, mol i dur ljestvice njegova gibanja, ukratko za sveukupno pulsiranje narodne duše, u bilo kojem pogledu, može se razviti jedino preko emocija, snažnih i dubokih emocija. Stoga: ne sticanje golih fakata već buđenje čuvstva za ono što je lijepo u narodnoj prošlosti i stvaranje volje za rad na dobru naroda i čovječanstva, ističe se poznatim voluntarističkim shvatanjem u zadatku historije. Ne zabacujući dakako ni u potrebnoj mjeri i drugo poznato intelektualističko shvatanje, koje ističe da se znanjem historijskih činjenica učenik osposobljava za razumijevanje sadašnjosti, prihvaćamo Reinigerovo mišljenje: da se ne može odobriti ni isključivo jednostrani voluntarizam, ni jednostrani intelektualizam, ali pri svemu tome mora se priznati, da je osjećajna strana u historijskoj nastavi važnija od misaone. (Slijedi.)

ZLATKO ŠPOLJAR:

POGLAVLJA IZ PEDAGOGIJE RODNE GRUDE

(nastavak)

Primarnoj produkciji našega seljačkoga kolektiva često se osporava svaka vrijednost i ona se smatra, u najboljem slučaju, kao zanimljiv folklor, kojim neka se bave etnografi, jer je to njihov životni zadatak. Od pojedinih umjetničkih izražajnih grana primaraca priznato je tek narodno pjesništvo i ponešto narodni ornamenti i nošnja, a naročito u novije doba, i izražaj na polju glazbe; sve ostalo pušta se po strani ili iz nepoznavanja, ili kao nešto, čemu nije vrijedno posvećivati naročitu pažnju. Pa ipak, ono što veli A. Ferrière, da je »čovjek-primitivac, prilagođen skladno životu u prirodi, živući prirodno, pronašao stvari, koje naučenjak pronalazi proučivši sva otkrića znanosti«*, može se primjeniti na sva područja primarne kulture. Poezija je starija od poetike, stil od stilistike, jezik od gramatike, ritam i melodija od ritmike i melodike, a ipak se često ide obrnutim putem. Primarci su praiskonskim osjećanjem instinktivno stvorili pjesnička remek-djela od najosjećajnijih lirskih pjesmica do epskih pjesama, ne zanjući pravila kako se grade stihovi i što je to poanta u pjesmi; stvorili su melodije adekvatne tekstu i u svojoj primitivnosti umjetnički savršene, a da ne bi znali odgovoriti na pitanje, kako se gradi lijepa melodija, što su to kadence, modulacije i drugo; vezilja ređa boje i stilizira ornamente na svome vezu, a da nije nikad ni učila ni čula o harmoniji boja i o stilizaciji ornamenata. Mnogostruko područje narodnoga stvaranja daje nam obilje primjera za to.

Ono, što daje posebna obilježja narodnoj umjetnosti, obilježja koja pripadaju samo jednom narodu i daju mu pečat posebne individualnosti, može se samo konstatirati, a uzroci tek naslućivati. To su činjenice koje treba znati i kojima se moramo diviti. Napose moraju znati oni, koji imadu dvostruku dužnost da čuvaju tekovine narodne kulture i da ih unapređuju, a to su narodni učitelji. Njima je zajednica njihova naroda stavila u dužnost, da preuzmu udio u odgoju i skladnom razvitku svih duševnih sposobnosti njezina podmlatka. Oni tu dužnost moraju svijesno vršiti u duhu vječitih tradicija svoga naroda, koje su bitne komponente njegova nacionaliteta. O njih se ne

* U predgovoru prijevoda knjige »Transformons l'Ecole« (»Preobrazimo školu«), Zagreb 1935.

smiju ogriješiti ni kao sinovi svoga naroda, ni kao eksponenti u odgoju njegova podmlatka — pa ni za volju blistavih gesla grčkorimske kulture i njezinih evropskih derivata. Ne misli se time, da će oni odbiti od sebe sve tekovine tuđih kultura i sve tekovine civilizacije, ali će prvo, a prema vrijednosti i jedino mjesto dati vlastitome, ne dopuštajući da ga tuđa kultura i civilizacija zatire, pa da tako briše biljeg po biljeg našega nacionaliteta. Oni će izmiriti vlastitu kulturu sa stranom, gdje nema za prvu opasnosti, i oni će širiti civilizaciju — kao što ju je i narod prihvatio — gdje ona ne uništava vlastitu kulturnu individualnost. Oni će napokon potencirati vlastitu narodnu kulturu tako, da će je zajedno sa selom unapređivati i usavršavati i da će nastojati, kako bi i u gradu prevladao vlastiti kulturni izražaj nad stranim.

Dr. Göbbels, uvaženi njemački nacionalni socijalista, veli: »Kultura je izražaj narodnosti. Zato ni umjetnost ni kultura ne smiju biti svojina imućnih i privilegiranih, već ih mora posjedovati cio narod.« Dakle i imućni i siromašni, i selo i grad. Tu leži važna zadaća osnovne škole.. Prema taj zadaći i u duhu narodne kulture trebalo bi preudesiti osnovnu školu, a i druge škole. Njihov nivo ne bi od toga ni malo stradao, jer »produkti znanosti, koji su namijenjeni koristi sviju pojedinaca i sviju naroda«, stoje izvan materijalnih elemenata nacionaliteta, kako kaže Dr. Gunčević* (pretpostavljajući, da se iskorišćuju za napredak, a ne za propast čovječanstva). Mišljenja koja ovdje iznosimo, javljaju se i iz naroda. U Razmišljanju o valjanoj školi**) piše seljak J. Posavec ovako: »Obnova ili preudesba (»reforma«) škole postala je savremena nužda. Školstvo i prava, istinska narodna prosvjeta spada među najvažnija pitanja današnjice te bi se imalo (školstvo) prilagoditi novim savremenim zahtjevima i načelima« (t. j. prema narodnom duhu, kako ćemo čuti u nastavku). »Sadanje školstvo, prosvjeta i školska pedagogija previše su zastarjeli« (?) »i birokratski (gospodski) sa očitim protunarodnim (?) duhom, te niti po sustavu (sistemu) niti po načinu (metodi) rada ne daju g o t o v o n i k a k o v i h uzpjeha.« Zatim veli dalje: »Škola i tečajevi ne smiju biti tvornice, koje u »serijama« izbacuju mladiće i djevojke sa nekim teoretskim i praktičnim znanjem, da ih se opet prepusti stal-

* Dr. Gunčević: Što je nacionalitet

** »Seljački svijet«, 1935.

nom uličarenju i »športu«, koji se, na žalost, počeo (protunaravno!) uvlačiti i u sela. Naprotiv škola i tečajevi treba da su ž i v o v r e l o prosvjete i znanja, podržavajući stalni dodir sa učenicima, njihovim roditeljima i sa n a r o d n o m (skupnom) d u š o m.« Ako se i ne slažemo u svemu sa daljnjim razlaganjima, kako pisac toga članka zamišlja organizaciju školstva, poučan je ovaj istup protiv sadanje organizacije i ciljeva škole.

Težnja za slobodom, koja je stalno budna kod naroda s jakim materijalnim i formalnim elementima njihova nacionaliteta, jest zapravo težnja za slobodnim i nesmetanim vlastitim izživljavanjem u svim manifestacijama narodne kulture. Takovu težnju nemože nikakova sila ugušiti; ako je privremeno i priguši, ona poslije plane još jačim žarom, dok ne pobijedi. Tako su se u historiji oslobodili mnogi potlačeni narodi.

Kulturne osebujnosti koje su tvorevine i samonikli izražaj narodnoga kolektiva i koje mu daju pravo, da se zove posebnim narodnim organizmom sa jasnim materijalnim i formalnim elementima nacionaliteta, kod nas su se jasno razvile. Mnoge od njih ne treba tražiti u zaprašenim arhivima i u slučajnim zabilješkama pojedinaca, kao što je to slučaj u Njemačkoj, gdje je mnogo toga izumrlo, nego još žive u narodu, a sistematski ih bilježi »Jugoslavenska akademija« u svojim »Zbornicima za narodni život i običaje« (prema »Osnovi« Dra Antuna Radića). Formalni elementi novijeg su datuma, ali materijalni elementi su iskonski, pa ćemo ih redom navesti.

a) N a r o d n i j e z i k i n a r o d n o p j e s n i š t v o. Vulgarno je shvaćanje da se nacionalitet pozna s a m o po jeziku, premda često, ali ne uvijek, gubitkom jezika prestaje i nacionalitet, a ta je pojava praćena i gubitkom većeg dijela vlastite narodne kulture. Kao primjer, da gubitkom jezika ne prestaje nacionalitet, navodi prof. Ratković Židove*), koji su razasuti po čitavom svijetu i govore različitim jezicima, ali su stvarno ostali jedan narod; stari njihov hebrejski jezik imao bi istom sada postati živim jezikom. Obrnuto, mnogi narodi gubitkom jezika izgubili su i nacionalitet (Polabski Slaveni, Bugari . . .). Tim su se sredstvom služili prije sloma Austro-Ugarske madžarizatori i germanizatori Hrvata, Slovenaca, Slovaka i Ukrajinaca, jer su im pomoću škola htjeli narinuti svoj jezik, a i svoju kulturu, pa su mjestimice i uspjeli. Međutim, jezični otoci, kakav je na pr.

* Stj. Ratković: Što je narod? Zagreb, 1935.

Gradiščanskih Hrvata, uzdržali su se, jer su sačuvali svoju narodnu kulturu, iako im je nedostajao svijestan formalni elemenat nacionaliteta — svijest o pripadnosti nekoj narodnoj zajednici — taj je ipak bio latentan i ispoljavao se u otporu protiv primanja svega što je tuđe. Danas, kad je svijest o toj pripadnosti budna, takovi su eksperimenti odnarođivanja mnogo teži.

»Između narodne duše i jezika ima uzajamni odnošaj,« kaže ispravno prof. S. Ratković. Zato svaki svijestan narod nastoji, da mu jezik bude što čišći. Tako mnogi narodi, kao na pr. Norvežani i Turci, koji su u prošlim vjekovima primili u svoj jezik mnogo stranih elemenata, sada nastoje da ga očiste i da tuđe zamijene svojima. Kod nas se na to još premalo pazi, ne samo u svagdanjem govoru, nego i u knjizi, a osobito u novinstvu. Ne mislimo time na internacionalne riječi, koje su prihvatili svi susjedni narodi, nego na one, za koje imademo odličnu domaću riječ, pa je takova tuđica suvišna, i ona samo narušava ljepotu materinjeg jezika.

Važne su za nas kulturne tvorevine na narodnom jeziku, jer se u njima očituje istodobno stvaralački duh narodnoga kolektiva i ljepota jezika. Za pojam »narod« nama je najbliža Gumploviczeva definicija, da je »narod kulturna i duhovna interesna zajednica«; toj zajednici daje narodni jezik samo jedan plus i jasnu vanjsku oznaku, ali ne jedinu, kako smo već spomenuli. On pripada, kao i ostale kulturne tvorevine naroda (sva područja zasebne narodne umjetnosti, filozofije, religije, ćudorednosti itd.) u materijalne elemente nacionaliteta, jednako kao i narodno pjesništvo.

Ispravan je zahtjev, da narodnoj pjesmi pripada u narodnoj školi prvo mjesto, a potom dolaze pjesme onih pjesnika, koji su se najviše približili narodnom stilu. Naši se mnogi pjesnici još uvijek rado povode za klasičnim i savremenim stranim uzorima, a pogotovo u l'art pour l'artističkom isticanju sebe, svojih misli i čuvstava, i u ritmičkim formulama stranih uzora. »Naši ponajbolji pjesnici,« piše muzičar i kritičar Zlatko Grgošević, »ipak još nisu u tom pitanju zauzeli neko odlučno stanovište. Još se uvijek samorodna ritmika našeg jezika ukalupljuje u staroklasične ritmičke formule. Čini se, da se naši pjesnici nekako plaše toga, da njihova poezija ne postane slična primitivnim narodnim pjesmama, pa im se više sviđa to, da sile ritam našega jezika na poslušnost »vječnoj klasičnoj lje-

poti.«*) Ako se uzima nauka samo kao takova, bez obzira na njen odnos prema narodu (prepostavljajući, da mu nije na štetu), još se može razumjeti prema onoj »Science n'a la patrie« — znanost je u neku ruku internacionalna, eksteritorijalna; ali u interesu čuvanja narodne kulturne individualnosti ne mogu se uzimati elementi umjetnosti bez obzira na zasebno shvaćanje i potrebe svoga naroda — subjekta narodne kulture.

Neosporivu umjetničku vrijednost narodnoga pjesništva zapazili su već davno naši pjesnici (počevši od Hektorovića, koji je u »Ribanju i ribarskom prigovaranju« zabilježio i dvije narodne bugarštice), pa ako su ih jedni zabacivali (pod utjecajem stranih uzora), drugi su proučavali način narodne dikcije, da ga uvedu u svoje tvorevine, ili su iz narodnoga pjesništva uzimali sižeje. (Robinja«, »Hasanaginica«). Naročito u doba romantike. Narodne pjesničke tvorevine odavno su ušle u sve škole (jednako kao i proučavanje narodnoga stila), a kritičari i estetičari napisali su brojne studije o njima, ne samo sa stanovišta folklora, nego i sa stanovišta njihove umjetničke vrijednosti, koja je neosporiva. Te su pjesničke tvorevine — tvorevine narodnoga kolektiva, i zato su pravi izražaj narodne duše. Zanimljiva je pojava, da su se u posljednje vrijeme pojavili i brojni pjesnici — seljaci i skrenuli opravdanu pozornost na se, jer oni, uz pomenute tvorevine narodnoga kolektiva, mogu dati najbolji izražaj apsolutne većine naroda, pjevajući o svome selu, plugu, njivi, o svojim radosnim i teškim časovima — o svome životu; oni mogu bolje osjetiti radosti i boli naroda od mnogih pjesnika - intelektualaca, koji svoje pjesme pjevaju u kafanskom dimu. Kod ovih se pjesnika - seljaka (Miškina, Mandić, Kordić, Vidrić, Škare i dr.) snažno odrazuje svagdanji dodir s prirodom i nedjeljivi, neizvještačeni i neporemećeni odnos između čovjeka i prirode. Kod svih je oštro naglašena socijalna nota: konstatacija težine života, ali i vjera u dolazak boljega života; težina nepravde, ali težnja za pravdom i vjera u njezinu pobjedu. Kao ilustraciju donosim, kako seljak Slavko Vurić opisuje večer u »Šumi u sutonu«:**)

Sunce zalazi, sjajne boje dana se gase,
probudiše se hruštovi, šišmiši i sove;
pogrebna pjesma dana donosi smirenje i tihe čase,

* Zlatko Grgošević: »Selo i umjetnost«, izdanje »Sklad«, Zagreb 1935.
** »Seljački svijet«, 1935.

gospodar — noć umorne na počinak zove.
Ko bólestan starac drhtava koraka
polako odlazi dugi ljetni dan.. Itd.

Seljak-pjesnik Mato Mandić iz Gradišta kod Vinkovaca ovako pjeva o seljačkim jadima u »Pismu oca sinu«:*

Sinko moj,
Javljam ti se evo, ali nemam radosnih vijesti.
I ove godine nije kod nas dobro,
Zlo i nerodica opet nas prati.
Lani nas je gušila kiša,
A ove godine sve od suše vene i pati.
Osma je nedjelja kako nema ni kapi kiše.
Sunce svaki dan peče,
Suhi se vjetrovi poljem valjaju,
Žita slabo rastu,
Kukuruzi već su požutjeli,
Nemaju zdravu, tamnozelenu boju,
Pa kao nekad
Kad vjetar puhne, da se zanjišu, zatalasaju.
A livade?
O, sinko moj, da vidiš sada livade naše!
Ne njišu se na njima raznobojni cvjetovi,
Na kojima u cik zore strepe kapi rose. Itd.

U njihovim pjesmama ključa istinski život. U njima nema ni poze, ni izvještačenosti, ni žrtvovanja misli za volju stiha — istinita misao važnija im je od forme.

Narodne pjesme odraz su narodnoga čuvstvovanja i mišljenja. U njima se najljepše odrazuje n a r o d n i s t i l, koji je svagdje primjeren karakteru pjesme: drukčiji je u junačkim, drukčiji u ženskim, a drukčiji u veselim pjesmama. Iz njih se narodni stil može najbolje naučiti; pogotovo ritmika i dikcija.

Jednako vrijedi i za narodne tvorevine u prozi: basne, legende, bajke (ne ulazimo ovdje u »bajke — pripovijetke s realnim sadržajem«), dosjetke. Ipak, za potrebe škole i uzgoja treba birati ono, što je za školu najbolje. Potreban je, dakle, kritički izbor.

Narodnom pjesništvu pripada u narodnoj školi prvo mjesto. P. Grgec zaključuje ovako na jednom mjestu svoja razmatranja o narodnoj pjesmi i narodnom romanu: »... Tko hoće

* »Napredak«, 1936.

da se bori za pravu narodnu književnost, taj mora imati pred očima ono, što imademo i što je čvrsto sraslo s našom narodnom dušom, a istom onda možemo na danim temeljima dalje izgrađivati zgradu narodne kulture. Inače ćemo doći dotle, da ćemo u ropskom oponašanju priznati nadmoć tuđim narodima možda i ondje, gdje smo mi daleko pred njima i nad njima.«

b) U m u z i c i. Jednako kao i u pjesništvu, stvorilo je selo i u glazbi zasebni narodni izražaj, koji može služiti kompozitorima kao podloga daljnjeg artističkog njezinog razvijanja. Kompozitori, naime, ne trebaju materijalne elemente narodnoga glazbenog izražaja shvatiti statički, već ga oni dalje razvijaju i usavršuju, jednako kao i pjesnici narodni stil u pjesništvu. I sam narod svoje pojedine primarne tvorevine neprestano preinačuje, dotjeruje, usavršava — odatle mnoge varijante jednoga te istoga motiva. U tom su radu kompozitori, kao umjetnici-stvaraoci, doduše subjekt, ali u okviru izražaja svoga naroda; to je za njih plus, jer im daje, prema evropskoj umjetnosti, pečat originalnosti, posebnog izražaja. Kako je uvođenje motiva stvorenih od pučkoga kolektiva u »visoku muzičku umjetnost« značilo svagda preokret i novu epohu u njezinu razvitku, daje nam povijest evropske muzike upravo klasičnih primjera (razvitak opere u prijašnjim stoljećima u tadanjim muzičkim centrima — u Napulju, Parizu, u Njemačkoj). Za nas je najpoučniji primjer za to pojava petorice »novotara« kod naše slavenske braće Rusa (Musorgski, Rimski-Korsakov, Borodin, Kjuj i Balakirev), koji su skrenuli rusku muziku u izraziti nacionalni smjer (naročito Musorgski) i usprkos svih izrugivanja savremenika — uspjeli, zatim pojava Smetane kod Čeha, Lisinskoga kod Hrvata i Mokranjca kod Srba. Primjer petorice Rusa djelovao je i na naše sadanje kompozitore; i kod nas se u novije doba razvija »visoka glazbena umjetnost« po motivima i latentnim zakonima naše narodne glazbe, pa i pojedinih paralelnih izražajnih područja, koja imadu i svoje zasebne, ali i svima zajedničke karakteristike (međimursko-podravski glazbeni izražaj u Odakovoj operi »Dorica pleše« i u njegovu prvom kvartetu, istarski u Širolinoj operi »Citara i bubanj« i u nekim Dobronićevim zborovima, zagorski u Matzovoj »Božićnoj priči« i u Grgoševićevu ciklusu »Oko žnjačkog vijenca«, južni u Gotovčevoj operi »Ero s onoga svijeta« i u Grgoševićevu zboru Koledarska« itd.). Stilu narodne muzike prvi se priključio, kako

spomenusmo, Vatroslav Lisinski, a od sadanjih uzela je taj stil kao svoj program grupa »nezavisnih autora«, koja je okupljena u zadruzi »Sklad«. U Hrvatskoj su narodni motivi, originalni i prerađeni, uvedeni već davno u škole zaslugom muzikologa Kuhača, ali je uz njih ušlo i dosta toga, što ne ide ovamo; tada se još mišljenje o narodnom glazbenom izražaju nije bilo dovoljno iskristaliziralo, premda je Kuhač u svojim studijama o osebinama naše narodne glazbene umjetnosti (u »Radu jugoslavenske akademije u Zagrebu«) kritički iznio njezine karakteristike. Premda smo od toga vremena u muzičkoj umjetnosti mnogo napredovali — pogotovo otkada postoji u Zagrebu Muzička akademija — Kuhač još nije našao pravoga nasljednika, koji bi nastavio njegov rad na tom području. A na Muzičkoj akademiji u Zagrebu, najuglednijoj školi te vrste u državi (škola ima rang fakulteta!), gdje se predaju sve discipline glazbene umjetnosti — pa i rimski koral —, o karakteristikama naše narodne glazbe kao da nije vrijedno predavati.

U instrumentlnoj glazbi priznata je kod nas tamburica kao narodni instrumenat. Tamburica bila je prvobitno solistički instrumenat s prirodnim tonovima, ali povećanjem korpusa i hvataljke, a prema potrebi promjenom oblika, temperiranim udešavanjem postala je zbornim instrumentom (najviše zaslugom pok. Farkaša). Kako tamburice imadu fiksirane tonove, koji su lako izvedivi, ne zahtjevaju dugotrajnih vježbi (kao na pr. violina) i one su se brzo udomile po selima i gradovima kao muzički instrumenat širokih slojeva. Može se reći i kao dobar instrumenat (možda su smetnja samo akordičke bugarije, koje odviše skučuju harmonijsko kretanje). Poradi lakoće sviranja pokušali su neki učitelji uvesti sviranje na tamburice u škole i imali u tome lijepih uspjeha (u Zagrebu postoje, koliko mi je poznato, tri takova dječja tamburaška zbora: kod »Hrv. radiše« za pitomce toga društva, za šegrte u njihovu skloništu, i jedno »Zajednice doma i škole« u Trnju). Kao izraziti pastirski dječji instrumenat poznata je frula, naročito ona sa »piskom«, koja se najlakše svira (»šaltva«, kod Nijemaca Schalmei, Bockflöte). Potonja ima posebni, specifično naš oblik u dvojnicama, a izrađuju je sami seljaci, pa i pastiri. Ta vrst frule bila bi vrlo podesna za naše škole, jer se u nju lako svira i jer je vrlo jevtina, ali za zborno sviranje morala bi se temperirati (jer bi »koma« smetala). Koliko bi se vremena utrošilo za vježbe, toliko bi se više postiglo u obuci pjevanja, a čitav školski rad postao bi življi i privlačiviji. U

jednom švajcarskom pedagoškom časopisu čitao sam, kako je slična vrst sviranja s velikim uspjehom uvedena u tamošnje neke škole. Zamislite si školski izlet, na koji bi đaci išli ne samo uz pjesmu, nega i uz vlastitu svirku, pa školske svečanosti, gimnastičke vježbe itd.! Sastav takova »orkestra« traži svoga konstruktora, koji baš ne bi imao tešku zadaću s obzirom na to, što karakter instrumenata ne dopušta (barem u dubinu!) veći opseg od opsega dječjih glasova. Sličan orkestar bambusovih frula slušala je Truda Weber u jednom engleskom selu, koje je bilo skriveno među prastarim hrastovima. Odanle su dopirali čudesni zvuci, koji kao da su se srasli s divnom krajinom. Bili su to zvuci seoske mladeži — od malenih do skoro odraslih, koji su svirali u originalnom orkestru, sastavljenom od bambusovih frula, koje su sami izgradili. Te su frule, doduše, potjecale iz zemalja u žarkome pojasu, no jedna učiteljica, Miss James, genijalno je od njih sastavila dječji orkestar. I tamo svako dijete, čim se malo izvježti u rezanju nožićem, samo sebi napravi frulu i udesi je za orkestar, da budu svi tonovi ljestvice točni i čisti. Isprva svira svaki sam, a onda sastave orkestar; to im je lako, jer imadu sopran, alt, tenor i bas-frule. A to, što su učinila seoska djeca u Glouchestershiru, pokušala je T. Weber i u Švajcarskoj, i kako izvješćuje u časopisu konzervatorija u Zürichu (»Der Bindebogen«), to joj je i uspjelo. U Engleskoj postoji već mala literatura za frule iz bambusa* s pratnjom klavira od Mariona Hendersona u svescima »Rhytmic Work for Pipers« i »Nursey Rhytmes for Pipes of Singers«; specijalno za ritmičke vježbe, ali i za 2—5 glasni orkestar od I. Holsta i Darothy Barnard), a pomenuta Margareta James izradila je i priručnik za gradnju bambusovih frulica. Sve ovo spominjemo, da uvjerimo čitaoce, kako ni kod nas ne bi bilo takovo šta nemoguće. Frulaši mogli bi se kombinirati s tamburicama, pa bi dobili pravi dječji orkestar. Dakako, sve u povoljnim prilikama, a i tamo gdje postoji dobra volja.

Da skupimo sve u jedno. U narodnoj školi ima mjesta samo narodna melodija, i to ponajprije melodija kraja, u kojemu je škola, a onda srodne melodije drugih krajeva. Polovičnosti (t. j. domaći tekst s tuđinskom melodijom, a toga ima dosta!) i tuđim napjevima nema mjesta u narodnoj školi! Narodna škola ne smije ni kvariti ni gušiti narodnog izražaja! (Slijedi)

---

* U nakladi J. B. Cramer & Co u Londonu.

ZLATKO GRGOŠEVIĆ (ZAGREB):

METODIKA NAPREDNE OBUKE U PJEVANJU

(Teorija i praksa)

Uvod

Davno je već bilo usvojeno uvjerenje, da pjevanje i muzika oplemenjuje čovjeka.

Kroz dugi niz godina nije zapostavljan ni jedan ogranak nastave u tolikoj mjeri, kao što je ostala zapostavljena obuka pjevanja u našim školama.

Ako je ispravna filozofska predpostavka, da se duša nekog naroda najpotpunije očituje u njegovoj pjesmi i popijevci, onda moramo ustvrditi odmah u početku, da je duša našeg seljačkog naroda bogata sadržajem, obujmom i ljepotom. Naša narodna pjesma i popijevka zauzela je časno mjesto u kulturi evropskih naroda uopće, a slavenskih napose.

Dok je u narodu cijenjena i voljena pjesma, pjevanje i ples, dok seljački narod predaje ta svoja kulturna dobra kroz stoljeća u baštinu mladima, u gradovima nema poticaja, da se pjevanje i glazba učini općim dobrom. Pojedinci — upućeni glazbeni stručnjaci — ne izlaze iz svojeg čarobnog kruga, pa uza svu svoju aktivnost, ne nalaze ni izdaleka razumijevanje za svoj rad. Napori stručnjaka nisu povezani s realnim životom i kulturom današnjice, pa nemaju ni pravog odjeka u dušama i svijestima onih ljudi, kojima su zapravo namijenjeni.

Početak nerazumijevanja leži u neispravnom odgoju!

Gradski inteligenat prolazi kroz mnoge školske razrede: iz osnovne u srednju školu, pa i u visoku (sveučilište). Djeca pjevaju u osnovnoj školi, učenici u prva dva razreda srednje škole, a pojedini i dalje, pa ipak nemaju živog i svijesnog dodira s muzikom.

Koliko bi učenika iz viših razreda srednje škole, ako su gradska djeca, znalo otpjevati dvadesetak popijevaka? Koliko bi tih učenika znalo zapjevati uredno kraću narodnu popijevku, koja bi im se predočila zabilježena notama? Koliko bi srednjoškolaca moglo u jednom danu naučiti nekoliko kompozicija za višeglasni zbor? Koliko bi ih znalo samostalno izmisliti (tvoriti) neku jednostavnu pjesmicu na predložene riječi?

Iskreni odgovori na ova pitanja istodobno su i dokazi, da je obuka u pjevanju na našim školama ispod onog kulturnog

stupnja, na kojemu se nalazi neuki seljački svijet, koji zna stvarati i izvoditi svoje popijevke neposredno iz svijesti i urođene muzikalnosti.

Nedostatke glazbenog odgoja naše omladine možemo najprije ublažiti, a s vremenom svesti na minimum, potražimo li uzroke tim nedostacima i, nađemo li sretan lijek, koji će pomoći ozdravljenju.

*

Ograničit ću se ovdje samo na glazbeni odgoj u školama, jer su one — bar u gradovima — izvor i jedina organizacija, čiju pomoć i suradnju moramo računati.

Koji su nedostaci glazbene obuke u našim školama?

Glazbena poduka nije sistematizirana, nije metodički razvijana, a nije ni promišljeno organizirana.

U osnovnoj je školi pjevanje sporedna »vještina«. Djeca pjevaju mehanički izvjesni broj pjesmica, po sluhu za učiteljem. Deklamacija riječi, čistoća intoniranja, vokalizacije i izražajno pjevanje prepušteni su slučaju. Ponajčešće nema ni približno dobre reprodukcije, jer deklamacija teksta nije valjana, ritam i intonacija često su defektni, vokaliziranje je nerazumljivo, a umjesto izražajne melodije slušamo pretjerano vikanje, koje kvari nježna dječja grla već u prvim počecima.

Odgoju sluha, grla i ukusa ne posvećuje se u osnovnim školama gotovo nikakva pažnja kod pjevačke obuke. Je li bolje u srednjim školama?

Nije! Pjevački nepripravljena, ili zlo pripravljena djeca, dolaze u stegu škole, koja je u svemu za njih nova. Tu se, prema propisima naukovne osnove, počinje — s teorijom muzike.

Djeca, u čijim svijestima jedva tinjaju neke tonske predodžbe, uče grafičko obilježavanje tonova: note, njihova imena, njihovo trajanje itd. Uče (naravno napamet) razne suhoparne definicije, bez reda, bez dublje logike i bez prave veze sa praksom.

Pa što se događa?

Pjevanje, koje bi moralo biti najradosniji sat predavanja, postaje slično satovima matematike ili latinske gramatike. Ono je samo »jedan teret više«.

Kad minu te dvije srednjoškolske pjevačke godine, naučila su djeca bezbroj citata »teorijske muzike«, otpjevala su relativno mali broj popijevaka i — od III. razreda do velike mature ne slušaju više obligatnih predavanja iz muzike.

Zbrojimo li sada sve što je u pjevanju (i glazbi uopće) dalo šest godina rada, to vidimo:

1) Da su rezultati pjevačke obuke u osnovnoj školi minimalni;

2) da srednja škola ne nastavlja prirodno ni na ono, što je eventualno dala osnovna škola;

3) da srednja škola obrađuje »gramatiku muzike«, dok sama muzika i njezin najplemenitiji ogranak — pjevanje — dolazi do izraza samo mehanički, kao što je bio slučaj u osnovnoj školi;

4) da srednja škola prekida s muzikom već u prvom početku, pa omladina dozrijeva do velike mature sa spoznajom, da djelokrug muzike pripada zelenim »nižeškolcima«.

Kakovo je onda čudo, ako mlada generacija intelektualaca zna za sve pobjede nekog nogometnog kluba, a ne zna ništa o tome, kako je djelovao Bach, Mozart, Beethoven, Schumann, Chopin, Wagner ili Verdi (da spomenem samo najmarkantnije).

Kakovo je čudo, ako tako odgajani intelektualci ne mare za muziku i muzičare, a u koliko dospiju na kakovu priredbu, da o njoj rezoniraju ulično kao namještenici gradskih trgovaca, čija je opća izobrazba znatno manja.

Koji je put ozdravljenju?

Kriza glazbene poduke u našim školama zasnovana je na duhovnim temeljima. Ona je posljedica sukoba dvaju principa: pred nama je problem »stare« i »nove« škole.

Mehaničko učenje, memoriranje, primanje apstrakcija, šablona i teoretiziranja, potječe iz radionica »stare« škole, koja je omladinu vodila u život tako, da je pažljivo izbjegavala dodir s realnim životom. »Nova« škola se je vezala o život, ona crpi svoje pobude iz života, iz realnosti. Razradila je obilno svoja načela za sve naučne predmete, pa i za muziku. Pretežnoj većini pedagoga nisu još poznata načela, iskustva i metode napredne obuke u pjevanju, pa smo odlučili, da ih ovdje prikažemo i raspravimo.

Tko uviđa, da dosadanji oblik glazbene obuke na našim školama ne daje dostatnih rezultata, naći će ovdje bez sumnje obilnih poticaja za svoj pionirski rad. Tko je, naprotiv, uvjeren, da i »stari« put vodi do cilja, neka kontrolira ova izlaganja i neka ih uporedi sa svojim iskustvima, pa će nam i on priznati, da napredniji način obuke u pjevanju vodi k svojem cilju, samo na življi i omladini bliži način.

Tek onaj pedagog, koji poznaje razne metode, ako zna birati, snaći će se u svakoj prilici. Tko ne putuje, ne će dospjeti ni do cilja.

Napredna pedagogija postavlja načelo, da je muzika živ govor. Muziku treba da uče djeca slično kao svoj materinji jezik. Prvo su u djetinjoj svijesti sasvim primitivni utisci zvuka. Dijete pita za sve objašnjenje, pa i za to, kakovi su to zvuci. Kad dijete progovori, slaže slogove u riječi, stiče spoznaje o značenju tih riječi. Doskora već govori male rečenice, služeći se svojim skromnim rječnikom. Svako dijete zna već govoriti kad dođe prvi puta u školu. Tu uči, da se glasovi iz govora mogu napisati i pročitati, pa za godinu dana već čita i piše najjednostavnije sastavke. Napokon su djeca dospjela tako daleko, da već i crtaju predmete oko sebe.

Taj bi prirodni put trebalo odabrati i kod obučavanja muzike.

Običaj je, da se u srednjoj školi počinje s grafičkim prikazivanjem tonova (crtanje!), a onda se tek tumači smisao tih znakova.

To je tako, kao kad bi djeca najprije crtala, zatim pisala, pa čitala i napokon razumjela što su zapravo radila.

Nisu note muzika, nije ni svako pjevanje muzika, nego treba od prvog časa odabirati zaista dobru muziku da je djeca slušaju i uče. Na osnovu te priprave, koja se može svršiti u I. razredu osnovne škole, treba polako i oprezno doći do jasnih spoznaja o odnosima visine i trajanja tonova, a onda tek početi s grafičkim znakovima (notama), kako ćemo vidjeti, u III. razredu osnovne škole. Sistematskim radom moći ćemo pripraviti djecu već u osnovnoj školi, da pjevaju po notama popijevke, koje odgovaraju njihovoj dobi.

Rad u srednjoj školi postaje na taj način znatno jednostavniji, pa može zaista dovesti do nekih rezultata.

Napominjem prije prelaza na pedagoške postupke, da za

uspješan rad u obučavanju pjevanja nisu potrebni stručni nastavnici u osnovnim školama. Svaki učitelj, koji sam voli jesmu, poslužit će se u svojoj praksi svim našim izlaganjima, pa će doskora osjetiti blagodati novoga rada. Djecu će pjevanje radovati, a muzici će se na taj način mnogo koristiti.

Jedna je generacija svijesnih pedagoga dostatna, da obuka pjevanja u našim školama bude dostojna kulturnog nivoa, na kojem je već odavna naša narodna muzika.

(Slijedi)

PISMO MLADA UČITELJA

Poštovani gospodine!*)

Pet sam se godina povlačio po školskim klupama učiteljske škole, pa ipak ne nalazim da bi moje školsko znanje (a nisam bio loš đak) pretstavljalo kakvo osobito bogatstvo. Naprotiv, sve to znanje ne bi mi mnogo pomoglo kad bih se odjednom našao na osnovnoj školi, a u ruci samo nastavni program. Sreća je što sam mnogo toga pozaboravio; ostalo mi je nekoliko dobrih principa i od njih slaba korist. Tako sam na pr. po stoti puta mogao pročitati u Basaričekovoj didaktici o kulturnohistorijskim stupnjevima i isto toliko puta čuti od profesora prirodopisa definiciju biogenetskog zakona, — ja sam to mogao reproducirati, ali bez pravog poimanja o zamašaju stvari. Ali kad sam uzeo u ruke profesora Moorea »Zakon biogeneze«, to je bilo nešto drugo! Ta mi je knjiga jednostavno i priprosto otkrila, zašto je dijete razbijač, zašto voli vatru, zašto je srednjoškolac romantik, odakle strah itd. itd. I sad kad vidim da dijete zakorakne u travu da si ubere cvijeća, kad bosim nožicama s užitkom gaca po vodi ili se u sobi svaka stvarca laća njegovih ručica, ja se ne ljutim, ali zato moj otac hoće da se iskida od jada. Uzalud sam mu po stoti puta dokazivao da djeca nijesu kao mi. Kao što dijete preko noći ne može ponarasti do normalne čovječje visine, isto tako ne može u psihološkom pogledu da preko noći postane »pametno«. Još ću spomenuti da sam protiv toga da moralno štivo bude središnja točka pri uzgoju djece. Priče, gdje se dobre i loše ljudske osobine prikazuju pri-

* Ovo sam pismo primio od jednoga mladog učitelja, pa ga donosim u izvatku. (Op. ur.)

djevima, »dobar« i »nevaljao«, takve priče nikako nisu za djecu. Karakter nekoga dramatskog lica mora da se vidi iz njegove uloge, pa tako da bude i kod dječjih priča. Nema mi mrže od Hoffmannovih priča, a opet malo ima takovih pripovijedaka kao što je Kiplingova »Indijska džungla«. Napokon, zašto su priče? Da se dijete njima afirmira. Podvlačim da se dječje shvaćanje ne može mjeriti našim laktom, tu vrijedi ona: da su pojmovi relativni. Uza to što mnoga moralna štiva umrtvljuju djecu, mogu polučiti i upravo protivno od onoga što hoćemo mi — stari i dobri uče. Mogu takva štiva da pobude otpor, jer dijete ne nalazi da je to i to dobro (t. j. moralno). Naprotiv, ideali su im mali pustolovi. Twainov mali Tom klasični je primjer za to.

Sve ovo što sam rekao o moralnome štivu i dječjim pričama, usko se povezuje uz biogenetski zakon. Kod djece opažaju se nagoni i težnje naših predhistorijskih predа. Zadatak je škole da uzgojem uspava nepoćudne sklonosti i da male barbare podigne na stupanj savremene kulture. Zato treba učitelj da djecu gleda drugim očima. Ako mu je jasno, odakle dolazi izvjesna dječja sklonost, moći će joj dati drugi pravac, pa će mu to biti od pomoći pri uzgoju. Jer, veli pomenuti profesor Moore, »nema nimalo razloga zašto bi dječaci, u doba kad se vole nabacivati kamenjem, nalaziti užitak u tome da tuku mačku do smrti i da pretvaraju taj stari nagon u životinjski običaj, — kad bi njihova snaga mogla biti svrnuta prema raznim zdravim i korisnim igrama«.

Sve mi je ovo sada jasno. Nešto takvo može se razmišljanjem samo upotpuniti, ali nikad zaboraviti. Ali, toliko bi trebao da znade i svaki lajik. Učitelj pak mora uz to da je i dobar metodičar. Od svega najviše se bojim dosade u razredu. One male glavice mogu i moraju se disciplinirati jedino radom i interesom. Pogotovo to vrijedi za naš još uvijek preobilan nastavni program. Kod mnogog predavanja dijete se zabavlja ma kakvom sitnicom: gleda muhu kako leti, ima veselje da iglom ubode svoga susjeda ili napravi kakvugod huncutariju. Djeca vole život, doživljaj, uzbuđenje — samo da se troši energija. Kako će se pak djeca neprestano održavati u interesu, a prema tome i u disciplini, to je najveća briga učiteljeva. Ovdje mu može pomoći samo iskustvo njegovih drugova po zvanju, jer ni najsposobniji učitelj ne može se dosjetiti svemu. Često posve neznatna stvarca učini te čitav razred kao da oživi. Neki sam

dan čitao u »Novoj školi«, časopisu koji je izdavao dr. Cividini (još iz Križevaca), da ima predmeta kojima se uzgajaju srebrna, drugima zlatna, a trećima meka, baršunasta srca. Ponajvažnije mi se čine igre s pjevanjem, risanje, ručni rad i rad u vrtu i u polju. Da, ja sve to znam, ali i tu treba ne samo izbor nego i materijal iz koga će se izabrati to i to. No, jesi li siguran da je to najzgodniji put? Možda neko drugi zna bolje?

Ukratko, bojim se dosade u razredu. Živo osjećam potrebu dobre metodike, dobrih uputa u prvo vrijeme svoga službovanja. Pomalo ću i sam naći svoj vlastiti put. **F. Ž.**

II. OCJENE I PRIKAZI

Josip Baugut: Roditelji i đački samorad. Predavanje održano u »Zajednici doma i škole« uz Učiteljsku školu s Vježbaonicom u Zagrebu. Cijena?

Predavač bio je dugo godina učitelj zagrebačke vježbaonice i dolazio je mnogo u dodir s roditeljima. Kao vanredno spretan i sposoban nastavnik uvidio je mnoge pogreške doma i zato je spremnio ovo predavanje, da roditelje upozori na njih. Odmah u uvodnim riječima ispravno konstatira, da je »škola samo jedan faktor koji uzgaja« i da »škola postizava u svom radu najbolji uspjeh, ako je podupirana od vanškolskih uzgojnih utjecaja« ... Govori o značenju načela samorada, jer taj roditelji često krivo shvaćaju (a i mnogi »stručnjaci«, koji misle da tada učitelj ne treba ništa raditi). Zatim prelazi na pogreške doma (kojih ima mnogo u velegradu) i njihove izvore. Naročito ističe nesamostalnost i nespretnost u najjednostavnijim radnjama kod djece bogatijih roditelja, jer se u roditeljskom domu »nije davalo dječjim sposobnostima dovoljno prilike da samostalno funkcioniraju« — odrasli su izvodili mjesto djece i ono, što ona sama mogu izvesti. Tako je i sa zadaćama i učenjem, pri čemu mnogi roditelji daleko više pomažu, negoli je potrebno. To se pomaganje mora svesti na najmanju mjeru — ispravno iznosi predavač u završnoj riječi.

Pomenuta knjižica dobro će doći učiteljima, koji hoće da održe predavanje u zajednici doma i škole, a napose roditeljima.

Z. Š.

Dr. S. Popović: Vaspitanje omladine. To je druga sveska pedag. biblioteke zavoda za savremenu pedagogiku v. ped. škole u Beogradu što je izdaje knjižara Rajković pod uredništvom prof. M. Vaulića i dr. S. Popovića

U vremenu kada se sa svih strana ljudi tuže na »krizu«, kada nastavnici zbog redukcija beriva istupaju iz društava i

otkazuju ped. listove, ne kupuju struč. knjiga kada izdavaši ped. literatura »Minerva«, Brusina i Hr. ped. književni zbor u Zagrebu, pa Pedag. knjižnice i biblioteke u Beogradu zbog toga prestaju izdavati pedag. djela onda je svakako smjela misao što je izdavačka knjižara Rajković u Beogradu počela izdavanjem savr. ped. djela i stoga taj pothvat zaslužuje tim veće priznanje.

U prvoj svesci, u kojoj prof. M. Vaulić u odličnom prevodu s engleskog obrađuje dva otsjeka iz J. Dewey-ove knjige »Škola i društvo«, bilo je već pisano u 8—9 svesci Napretka 1935. godine.

U ovoj drugoj svesci daje S. Popović, poznati pedag. radnik, koji se već dulje vremena uspješno bavi proučavanjem mladosti, priloge pedagogiji i metodici nastave dotjerujuć pod tim općim naslovom neke od svojih prije već štampanih radnja.

Tako nam govori, što je posve ispravno, o ulozi vaspitačevoj u društvu, o njegovoj dužnosti koju treba da ima prema sebi, o njegovom stavu kojeg treba da ima prema omladini koju će uzgajati. U prvom redu treba da ima dosta autokritike da pri prvom neuspjehu ne baca odmah svu krivnju na uzgajanika. Stoga će i etičko jaki uzgajatelji moći povoljnije utjecati na obrazovanje ličnosti kod omladine naročito kod onih mladića koji nisu materijalistično nastrojeni i koji teže za vođom koji je etički jak. Takav uzgajatelj moći će omladini razjasniti kako treba da vlada sama sobom, da se bori protiv laži i zabluda, da se uzdigne nad materijalističnim težnjama, da svladava niske slabosti, strasti i lijenost. Pri tom je svakako potrebno da sebe, svoj rad i svoje misli kritički nadziru, da na temelju introspekcije sa duhovno etičnog stajališta prosuđuju svoje doživljaje pri čem ne treba da sebe precjenjuju ni da se unižavaju, nego da dođu do nekog duševnog spokojstva.

Ovaj zahtjev je svakako idealan prema kojemu treba težiti, a postići će se samo trajnom vježbom u samoposmatranju i samovaspitanju. Time će mladić, upoznajuć svoje mane, morati nastojati da ih svlada. U tom uzgajanju samoga sebe on će možda morati pretrpjeti i koji prezir svoje mladenačke okoline, moraće podnijeti možda i ismjehavanje svojih drugova, ali ako bude imao snage da sam sebe iskreno promatra, onda će bježati od laži i u vježbanju pobjediće sebe.

U članku »Omladina prema sredini i vremenu« opisuje nekoje tipove omladine. Tako ima mladića koji se prilagođuju sredini dok se drugi kritički drže prema svemu što ih okružuje; jedni promatraju sebe, drugi okolinu, a treći sebe u vezi s vanjskim svijetom; jedni se razvijaju praktičnim smjerom, dok drugi naginju duhovnom carstvu. Nažalost je ovaj potonji tip u nas slabo razvijen. Trebalo bi stoga da na razvitak tih tipova utječe nastava književnosti. Ova, ali, nažalost, više pazi na obilje gradiva, na sticanje znanja, jer zahtijeva da omladina čita veliki broj literarnih djela, a zanemaruje estetsko-etičko vaspi-

tanje. Nabrajanjem životopisa, referiranjem sadržaja zbog čega mladež često mora pročitati na tovare knjiga, ne stiče ona nikako duhovno vaspitanje, nego se u njoj ubija volja za lijepom knjigom, štaviše, i školom. Današnja nastava književnosti je površna te pojačava težnju kod omladine za sticanjem diploma, titula i položaja u društvu. Nitko u škol. sredini ne potstiče mladež na promatranje sebe, svojih poriva, doživljaja i razvijanje značaja. Veliki dio omladine stoga više interesira gadna literatura u kojoj se opisuju niske, seksualne težnje, zločini, koji onemogućuju plemenito-estetsko osjećanje, pa zbog toga djeluje na razvitak surovosti i prostote, što mnogima mladićima ostaje i nakon svršenog fakulteta. Stoga treba da nastavnik u društvu s roditeljima suzbija kod mladića težnju da čita gadnu literaturu, nego da omogući čitanje dobre i lijepe knjige. Nadalje treba da mladež uputi da kritički i slobodno čita dobru literaturu koja će povoljno utjecati na razvitak značaja i duhovnosti. Čitajuć ovako slobodno i kritički uzor djela omladina će se moći književno vaspitati te učiti cijeniti tvorački duhovni život kao najvišu vrednost na temelju kojega će se u njih moći razviti jedan pogled na svijet. Ova će knjiga dobro doći svakom nastavniku koji ima posla s omladinom, dakle onima na srednjim i zanatskim školama, a napose će dobro služiti u pedag. seminarima učitelj. i pedag. škola te univerzitetima.

Možda će tko od ovih mladih ljudi prigodom referiranja pojedinih odlomaka iz ove knjige naći opisani koji dio sebe, što će ga potaknuti na razmišljanje i na introspekciju — stoga se knjiga najtoplije preporučuje. **Dr. Higj-Mandić.**

Zlatko Grgošević: Selo i umjetnost. Zagreb, 1935. Izdanje »Sklad«, Mesnička 15. Cijena 3 d.

Ova Grgoševićeva radnja polazi sa stanovišta, da je narodna kultura, kao emanacija narodne kolektivne duše, sadržaj narodnosti. Nasuprot narodnoj kulturi stavlja se kozmopolitska civilizacija, koju »stvaraju (podjednako na cijelom svijetu) pojedinci, specijalisti i — strojevi... Iznosi citat iz rasprave dra Ante Radića »Kako čovjek postaje čovjek«, da upozori na štetne posljedice širenja civilizacije na štetu svake kulture, dakle i narodne: »I tako civilizovan čovjek postaje sličan divljaku, komu je jedina briga svakidanji kruh: civilizacija uništava kulturu, jer kulture nema bez doma, bez roda, bez poštovanja ili kulta onoga, što su nam stariji ostavili, a — civilizacija sve to briše«. Promotrimo li prodiranje civilizacije u naša sela i gradove, u sva područja našega života, odmah će prednje konstatacije biti jasne svakome laiku (premda, nažalost, ima i učenih ljudi, kojima to nije jasno).

Grgošević se uglavnom ograničio na muzičko područje narodne kulture, koje su u novije vrijeme osobito žestoko počeli zapljuskivati valovi internacionalne civilizacije i otkidati komad po komad tisućljetnih tvorevina narodne kulture. Gramofonske

ploče (»muzičke konzerve«) bruje već u mnogim selima, a u gradu pretežu »modna djela, koja životare, par godina i onda odlaze u zaborav, jer nemaju životne moći, kojom bi se mogla oduprijeti vremenu«. Pa i u najvišoj umjetnosti, u operi »stilizirana« seljakinja pjeva, kako navodi autor, ovako: »Stan', ah, stan', ti moj si sreće san, ti moj si bijeli dan!« Kompromis između kulture i civilizacije grada i narodne kulture dovodi do ovakovih smiješnosti. Sjećam se jednoga slučaja, dok sam bio slušač Muzičke akademije u Zagrebu: Netko je obradio jednu narodnu pjesmu tako komplicirano i umjetnički tako je »izfrizirao«, da je tu radnju rektor F. Lhotka uporedio sa šestinskim seljakom u narodnoj nošnji s lakovanim cipelama i cilindrom na glavi. Da se nađe pravi put i pravi odnos, potrebno je proučavati narodni život i narodne kulturne tvorevine. Pogotovu danas! »Ako je današnje doba zaista presudno za evropsku civilizaciju, ako ono obara mnoge duhovne tečevine, koje su dugo stvarane i građene, ako imamo i mi postati žrtve propadanja jedne civilizacije i njezine kulture, još nam uvijek preostaje, da se sklonimo u krilo svoje samorodne narodne kulture«, kaže autor u završnim riječima svoje brošurice. On ne negira vrijednosti drugih kultura, ali stoji na stanovištu, da je našoj narodnoj kulturi mjesto »uz druge kulture, a ne pod drugima«.

Z. Š.

Dr. Josip Gunčević: Nacionalitet s materijalne i formalne strane. Izdao »Sklad«, Zagreb, 1935. Cijena 3 d.

Dr. Gunčević najprije raspravlja o osnovima, temeljima, činiocima i sadržaju nacionaliteta, a onda izvodi dužnosti i zadaće prema materijalnim i formalnim njegovim elementima. Iznosi, kako su tri vrste prirodnih prilika utjecale na razvoj čovječanstva: orografske, hidrografske i klimatske prilike. Uzajamni odnos čovjeka i prirode je osnovni faktor nacionaliteta, jer je raznolikost pomenutih prirodnih prilika kroz vjekove djelovala na ljudske skupine i stvarala posebne životne uvjete. Djelovanje prirode na čovjeka i čovjeka na prirodu (iskorišćivanje u cilju opstanka) nije ostalo bez utjecaja na njegov psihofizički život i stvorilo je rasne osebine (a dakako i narode). Čovjek je tražio uvjete i sredstva za ljepši i sretniji život i — stvorio je svoju kulturu. Ukoliko je ta kultura nikla iz odnosa stalnog skupa ljudi i prirode, zove se samorodna, autohtona kultura. Osebujnosti pojedinih kultura izviru iz tjelesnog života čovjekova (nagon za održanjem života — narodna kuhinja, nošnja, higijena, ekonomija itd.) i duševnog života (narodna pjesma, stil, muzika itd.), što sve čini materijalni elemenat nacionaliteta. Spoznaja, svjesno usvajanje rezultata materijalnih elemenata, spremnost za dalje njihovo čuvanje i kultiviranje i osjećaj solidarnosti zajednice od strane izvjesnog naroda čini formalni elemenat nacionaliteta. Nosilac materijalnog elementa nacionaliteta bio je kod nas od uvijek narod u najširem zna-

čenju riječi; on ga je i sačuvao. Nosioci formalnog elementa nacionaliteta bili su do nedavno feudalci, ali već od vremena Matije Gubca počelo je unošenje formalnog elementa u selo; danas su se oba elementa spojila. Pisac nabraja i što nije nacionalitet, odnosno što se ne smije smatrati nacionalitetom, da upozori na neka pogrešna shvaćanja. Najposlije iznosi naše dužnosti i zadaće prema nacionalitetu (prema njegovim materijalnim i formalnim elementima). Iznad nacionaliteta stoje produkti znanosti i produkti umovanja pojedinih ljudi; po mišljenju pisca, oni se unose kao korektiv samonikle narodne kulture (na pr., vračanje u bolesti mora korigirati medicinska znanost, jer je štetno po narod, itd.), a to je i ispravno. Držimo, da ovamo ide i stvaranje pojedinaca na temeljima narodne kulture.

Z. Š.

III. SITNE VIJESTI

Pomoć za ishranu školske djece u Švajcarskoj. U godišnjaku za pomoć mladeži (izdaje: »Pro juventute« u Zürichu) piše o toj interesantnoj temi Dr. Emma Steiger i Dr. Alfred Siegfried. Raspitivanje u saveznim općinama pokazalo je, kako je pomoć za ishranu još uvijek loše organizirana. Ti nepovoljni podaci potvrđeni su ponovo u kantonu Luzern. Pa ipak, ima li doista jednostavnije pomoći od ispravnog davanja mlijeka u školi? Dakako da takovo podavanje ne smije da nosi karakter pomoći siromasima, nego treba da bude organizovano savremenim i propisnim načinom. Savjete i pomoć u tu svrhu daje propagandna centrala komisije za mlijeko u Bernu svima školskim općinama, mljekarama i mljekarskim zadrugama, koje su spremne za to. Ako bude moguće, da se savremeno davanje mlijeka u bocama uvede u 150 švajcarskih općina, to će bezuvjetno potaknuti za daljnje napore. Direktor nastave kantona Bern, vladin savjetnik Dr. Rudolf, uputio je u tom smislu poziv bernskih školskim općinama, a u to će se, veli se, ugledati čitava Švajcarska. (»Schw. Erz. Rundschau«).

Ne bi li se i kod nas, naročito po gradovima i po selima, gdje ima dosta slabo hranjene djece, moglo takovo šta provesti? Dobro bi bilo, da o tom razmisle Oblasni odbori Crvenoga krsta i zajednice »Doma i škole«. Dakako, da će tu biti i tehničkih i financijalnih poteškoća, ali treba uzeti u obzir, da se kod nas mlijeko (čija je hranljivost velika) prodaje u mnogim selima uz cijenu ispod 1 Din po litri!

U Čehoslovačkoj ustanovljenjen je u ministarstvu za školstvo poseban savjet, koji će se brinuti, da se iz školskih knjižnica izbace sva ona djela, koja šire pokvarenost. U tome će savjetu moći da sudjeluju i stariji. (»Slovenski učitelj«).

O životu u Njemačkoj piše dopisnik »The morning post-a«, koji se vozio kroz Njemačku, ovo u svome listu:

»Bilo je u nedjelju rano ujutro, dok još svi tako rado malo pridrijemamo. Na svakom su se vježbalištu u blizini Düsseldorfa vježbale čete narodnih socijalista. Blizu Kölna vježbala se četa hitlerovske mladeži. S prozora vlaka pružio se gledaocu čitavog nedjeljnog dana isti prizor četa koje su vježbale. Mladići su zajedno vježbali s djevojkama.

Iz političkog ideala »Blut und Rasse« ljudi su načinili strašan poziv; mjesto da bi taj ideal služio za olakšanje i dobrobit ljudskoga zajedničkog života, postao im je glavna samovrednota i vrhovni poziv ljudskoga življenja.

Usprkos veličanstvene atomobilske ceste, koju je izgradio Hitler, te usprkos goleme tehnike i sveopće militarizacije civilnog života ljudi nisu sretni i već su potpuno zaboravili, da su ljudska bića.

Razumije se, da nijedan Nijemac ne smije ničesa kritikovati ni na glas prigovarati postojećim socijalno-političkim razmjerima u svojoj domovini, jer se svatko sjeti, kakove bi ga posljedice stigle i kakva mu kazan prijeti.

Mjesto nekadanjih političkih diskusija i inteligentnih razgovora o momentanom položaju u državi, navijaju stanovnici gramofonske ploče i dosađuju slušaocima.

U nedostatku vijesti iz njegove vlastite domovine naručuju francuske i engleske časopise, jer su domaći standardizovani listovi preprazni pa se očito uklanjaju, da bi pogledali u lice istini, a još manje, da bi izvješćivali o najaktuelnijem problemu u Njemačkoj: o vjerskom ratu.

Da, istina je! Nijemac je postao drugi. Krasna i duga automobilska cesta nije izgrađena za nj, nije izgrađena za čovjeka koji ljubi, nego zato »da bi pričala kroz stoljeća o veličini našega vremena«. (Iz Hitlerova govora).

Onima koji su osiromašili i koji su besposleni govori Göbbels, da je njemačka zimska pomoć (Winterhilfe) najgrandioznije socijalno djelo. No usprkos tomu dan za danom kucaju na kućna vrata besposleni i skitnice (koji službeno ne postoje), proseći milostinju; golemomu aparatu za dijeljenje milostinje i potpore ne dostaje prije svega prave kršćanske ljubavi.

Nema skoro nijednoga polja ljudske aktivnosti, gdje ne bi Nijemci unesli svoje totalitetno (sveopće) samoveličanje (megalomaniju)«.

K tome dodaje »Slovenski učitelj«, odakle to prenosimo, ovo:

»Tako javlja dopisnik »The morning post-a«, a zaboravio je reći, da se njemačka industrija do skrajnosti razmahala. Po cijeloj Njemačkoj vlada strašno pomanjkanje mesa i masti, čajnoga maslaca i surovina. U posljednje su vrijeme opet uveli karte za meso i masti. Berlinskim mesarima vlada doznačuje meso, a to je tako skupo, da si ga mogu samo bogati slojevi priuštiti. Mesari dobivaju 40% mesa manje negoli prošle godine.

Pošto u Njemačkoj vlada također varredno pomanjkanje surovina, naročito drveta, propagiraju izrađivanje pokućstva i kućne opreme iz željeza i nikla. (Vidi sadanje njemačke cjenike pokućstva!)

Njemačka industrija doživljuje svoju novu najosjetljiviju krizu. Njemačka je vlada izdala strogu naredbu o krajnjoj racionalizaciji gospodarstva, zatim odredbe za dizanje ratarstva, stočarstva i peradarstva. Pošto u Njemačkoj vlada silno pomanjkanje mlijeka, država je naredila akademijama, neka se pozabave pitanjem, kako bi se unapredila produkcija mlijeka. U tu svrhu podignula je država trgovačku akademiju u Berlinu u visoku školu za gospodarske nauke.« (E. D.)

Engleska. »Narodna učiteljska unija« predložila je udruženjima profesora, da se načini jedna federacija svih uzgajatelja, kao što je to slučaj u Škotskoj i u Irskoj. Pomenuta »National Union of Teachers« bori se i za produženje školovanja do 15 godine. Ministar prosvjete Oliver Stanley podnio je vladi projekt zakona, kojim bi se produžilo obligatno školovanje do 15 godine, ali s ovim izuzecima: a) ako djeca nađu zanimanje za zaradu, b) s izvjesnih porodičnih razloga. No učiteljska unija prigovara, da će te iznimke činiti poteškoće i nepravde.

U Austriji također uvode u sve škole (i u univerzu) pripravne vojničke vježbe, kako izvješćuje državni tajnik Dr. Penter. Ministarstvo prosvjete doskora će objaviti upute o vojničkoj pripravi mladeži, te će fizička kultura i ekskurzije biti nadomještene vojničkim vježbama.

Po primjeru njemačkih nacionalnih socijalista i u Beču je naredio gradski načelnik Schmitz, da se učenici osnovnih škola, koji su Židovi, smjeste u posebne razrede. (»Feuille Mensuelle d'Information« br. 40 Međunarodne federacije učiteljskih udruženja).

Bugarska. Prošle godine, u novembru, proslavljena je svečano stogodišnjica osnutka prve redovite škole u Gabrovu, te je tamo, u prisutnosti ministra predsjednika i drugih ministara, svečano otkriven spomenik njezinu osnivaču Vasiliju Aprilovu (1789-1847), liječniku, koji je prvi uvidio — još za vladanja Turaka, velik značaj narodne škole za napredak i političko oslobođenje bugarskog naroda. Ta je škola, poslije pretvorena u licej, dala Bugarskoj prvu generaciju savremenih intelektualaca. Ali g. 1876. započe progon licejskih profesora radi zavjere protiv Turskoga carstva i škola bude zatvorena, a đaci rastjerani. Doskora, g. 1878., za okupacije Rusa bude ponovo otvorena, a u isto vrijeme osnuje se i u Sofiji takova škola, po uzoru one u Gabrovu.

Kina. U Šanghaju organizovana je akcija protiv analfabetizma, pa je već koncem augusta 1935. podijeljeno preko 10.000 svjedočaba bivšim nepismenjacima — radnicima, koji su naučili čitati i pisati. Akcija se i dalje nastavlja.

U Španiji zabranjeno je zakonom učenicima mlađim od 11 godine rad u poljoprivrednim poduzećima za vrijeme školske obuke. No primjena toga zakona naišla je na znatne poteškoće, pa je ministarstvo u novembru 1935. ponovo naredilo školskim nadzornicima, da zajedno s učiteljima strogo bdiju nad primjenom toga zakona.

Italija. Centralizacija školske uprave. U septembru prošle godine objavio je Ministar narodnog uzgoja dekret, kojim je sva administrativna školstva centralizirana u njegovim rukama. Dotada je upravljalo školstvom 20 provincijskih direkcija (»proveditori agli studi«), no oni su sada postali obični ministrovi izvršni organi.

Pedagoške revije »I diritti della Scuola« i »La nuova scuola italiana« ustale su protiv čestih skupljanja dobrovoljnih prinosa u osnovnim školama. Veli, da učenicima, osim što moraju kupovati svoje školske potrepštine, nameću još i ove dužnosti: prinose za »L'opera nazionale Ballila«, Podmladak Crvenoga krsta, »Školsko potpomaganje«, društvo »Dante Alighieri«, itd. Ti su dobrovoljni prinosi redoviti, više, ili manje de jure prigodni, a de facto obvezatni. Osim toga traži se od učenika doprinosi za knjižnicu, školsku blagajnu, časopise, itd., itd. Ta su sakupljanja prevršila svaku mjeru, jer neke takove ustanove žive samo od učitelja, učenika i njihovih roditelja.

Meksiko. Ministarstvo javne nastave odlučilo je, da država daruje knjige za lektiru djeci radnika i seljaka. Tako će se djeci besplatno razdijeliti 650.000 (!) primjeraka knjige »Semence«, koju je napisao podsekretar toga ministarstva.

Rusija. U Rusiji, kako čitamo u »Učit. tovarišu«, opet su uvedene u škole uniforme. Učenici moraju biti prema svojim učiteljima, starijima i starijim učenicima disciplinirani i uljudni. Za prekršitelje i neurednosti opet su uvedene drastične (?) kazne, a u gorim slučajevima i isključenje iz škole i popravilišta. Uveden je stari sistem klasifikacije (5 redova). Na svršetku godine uvedeni su posebni ispiti za prelaz u viši razred, a učenici po svršenoj školi dobiju svjedodžbe. Dakle — sve po starom!

»**Društvo naroda**« došlo je do spoznaje, da se u cilju čuvanja mira i solidarnosti među narodima kontroliraju povjesne knjige svih naroda i da se po potrebi cenzuriraju, kako bi iz njih nestao svaki fanatizam, neobjektivnost i tendencioznost; jer su to novi začeci budućih ratova. (»U. tov.«)

Osnovno školstvo u Njemačkoj i Nearijci. Po službenim podacima bile su krajem godine 1934 u Njemačkoj 32833 osnovne škole (od toga 22.860 protestanskih, 8.727 katoličkih, 1.202 dvojnih i 44 izraelitske). 2.202 škole imale su po 8 razreda, a 13.202 samo po jedan. Učenika bilo je 5,006.029; a nastavnika 137.240 (86.942 učitelja i 50.298 učiteljica; dakle su u Njemačkoj učitelji u pretežnoj većini). Židovi kao Nearijci ne mogu biti nastavnici, jer oni, navodno ne mogu shvatiti bit germanske države. No ministarstvo za uzgoj Reicha izdalo je 10. septembra dekret o osnivanju zasebnih osnovnih škola za židovsku djecu, da se tako arijska i nearijska rasa potpuno odvoje u uzgajanju. Dosad je bio pristup učenicima Židovima dopušten bez ograničenja u sve osnovne škole, no za više škole, a naročito za univerzu, vrijedio je »numerus clausus«: učenici Židovi primali su se samo u proporciji prema 1.5%, t. j. u proporciji Židova prema Arijcima u Trećem Reichu. Sada je dakle »arijski zakon« protegnut i na osnovne škole! U Bavarskoj i u Harzu ne primaju se židovska djeca u t. zv. »seoske školske domove« (»Schullandheime«) ni u slične institucije, koje imadu svrhu da »učvrste i produbе osjećaj drugarstva i solidarnosti kod njemačke mladeži«. »Nemoguće je«, vele oni, »da njemačko dijete živi pod istim krovom s bilo kime, tko pripada drugoj rasi«. Za Židove na visokim školama u Njemačkoj donosi časopis »National - Sozialistische Erziehung« br. 29/30 od 20. VII. 1935. ove podatke: Na univerzama bilo je 1932. oko 4.000 studenata Židova, 1933. oko 1.900, a 1933./34. u jeseni samo 590 studenata (na 87.000) i 223 studentice (na 15.000).

Prilog „Savremene Škole" Sv. II./1936.

ZLATKO ŠPOLJAR

IV RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

RUKOVOĐ ZA ŠKOLSKU PRAKSU

DRUGI DIO

ZAGREB 1936

TISAK »TIPOGRAFIJA« GRAFIČKO NAKLADNI ZAVOD D. D.

POUKE O ZDRAVLJU

Nastavni program traži, da se najprije ponovi i proširi o građi ljudskoga tijela i o životnim radnjama; dakle, preduzeta građa iz III razreda. Iznosimo tu građu, koja će ujedno moći poslužiti i za III razred. Nije potrebno zalaziti previše u detalje, jer je to za više narodne škole i za srednje škole; pa i tamo zadaju ove partije đacima dosta muke.

Kosti, mišići i njihovo djelovanje

Pripremi: Sliku kostura čovječjeg; možda model kostura lubanje.

Čovječji kostur. Kad se dijete rodi, ne može ni da sjedi, a kamo li da hoda, jer su mu kosti preslabe, premekane. Dakle: Čvrstoću našem tijelu daju kosti.

Kostiju ima u našem tijelu mnogo. One su među sobom različito povezane i čine kostur našega tijela. Čovječje tijelo dijelimo na glavu, trup i udove; tako i kosti dijelimo na kosti glave, kosti trupa i kosti udova.

Čovjek mora hodati, glavom, rukama i prstima pokretati, zubima gristi. Zato su mnoge kosti spojene među sobom pomičnim zglobovima. No neke su spojene i na drugi način, kako ćemo čuti. Pomični zglob ima izvana čvrstu opnenu čahuru. Zglob sačinjava zglobna glavica, koja dobro pristaje u zglobnu čašicu. I glavica i čahura presvučene su glatkom hrskavicom (vidi zglob goveda u goveđoj čorbi!) a mažu se posebnom masti, koju izlučuje zglobna čahura, da bude trenje što manje (kao točak u osovini!).

Kosti glave čuvaju naš mozak u jakoj koštanoj šupljini, koju zovemo lubanja. Da lubanja bude što jača i da tako što bolje čuva mozak, zato se te kosti kod odraslog čovjeka srastu u jednu kost. One su spojene šavovima; kod djeteta su ti šavovi spojeni mekanom hrskavicom, da se mozak može lakše razvijati. Šavovi ulaze jedan u drugi kao zupci kotača kod mašine ili kao kad prste jedne ruke turimo među prste druge ruke. Sa svake strane u kostima glave nalazi se udubina u kojoj je smješteno uho, a sprijeda su (u kostima lica) udubine za oči i nosne šupljine. Najdonja kost glave je pomična i zove se donja čeljust. U gornjoj i donjoj čeljusti usađeni su zubi.

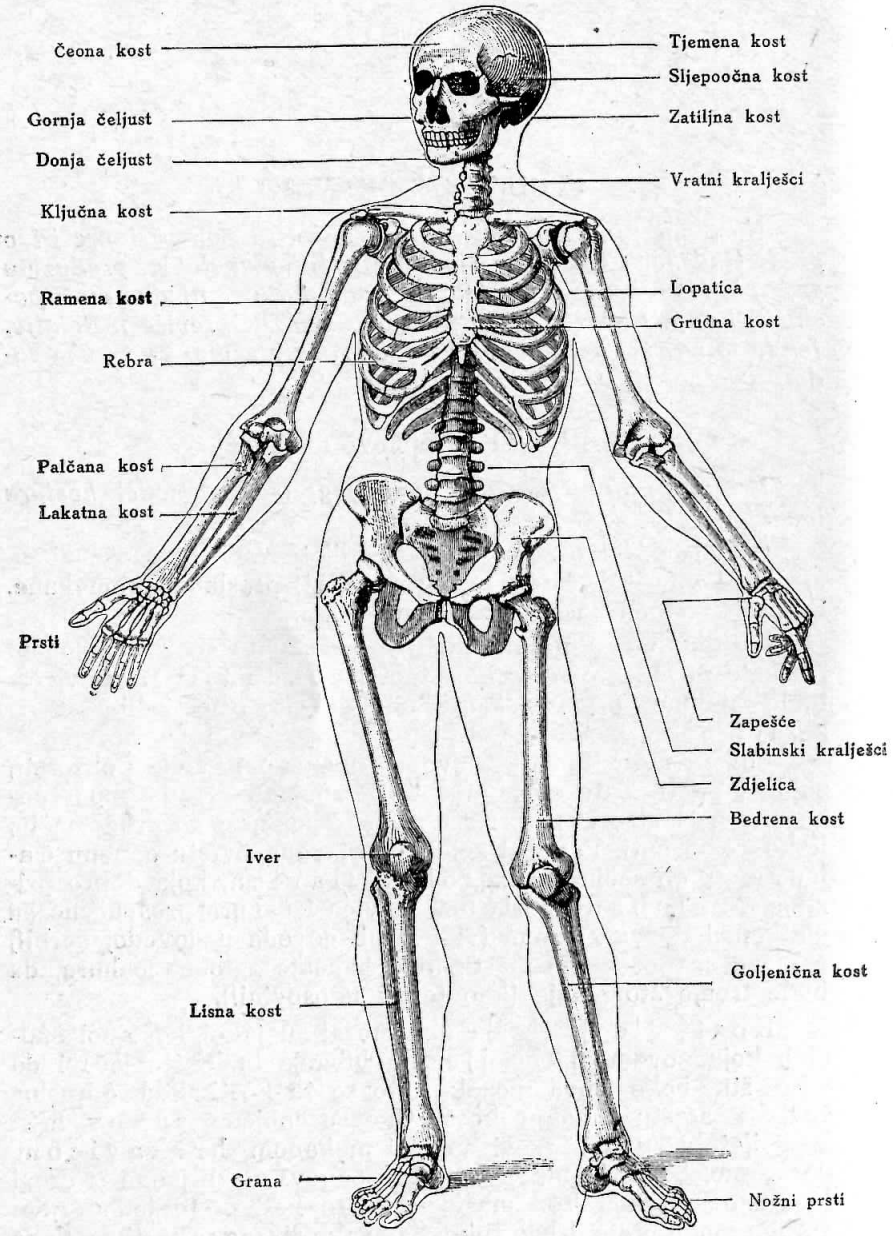

Kostur čovjeka.

b) Kosti trupa. Glava je nasađena na dugačkom malo savijenom nizu manjih kostiju, koje su međusobno nepomično zglobljene, a zovu se sve zajedno kičmenica. Ona ima oblik dvaput savijenog slova »S«. Kičmenica ima sprijeda savijena i pruživa rebra, koja čine s grudnom kosti (sprijeda) grudnu šupljinu ili grudni (prsni) koš (rebara imade 12 pari), straga je na leđima sa svake strane po jedna lopatica (napipaj je!), a na ramenu (sprijeda) ključna kost (lopatice i ključne kosti zovemo jednim imenom kosti opleća). Najdonji dio kičmenice, zajedno s još nekim kostima, čine zdjelicu, koja drži našu utrobu.

c) Kosti udova. Gornjim udovima, ili kako obično velimo, rukama, prihvaćamo različite predmete, a donjima hodamo. Kosti udova vrlo su pokretne, da mogu vršiti različite radnje. Prednji udovi imadu ozgo ramenu kost (nadlakticu), koja je pomično zglobljena sa lopaticom. Sa nadlakticom pomično je zglobljena podlaktica, koja se sastoji od dvije kosti: palčane (sa strane palca) i lakatne (sa strane maloga prsta). S podlakticom zglobljeni su prsti ruku, kojih ima više (u pijesti ili šaci), a svršavaju s pet prstiju. Svaki prst ima po 3 članka, a samo palac po 2. Palac možemo primaknuti k svakom prstu. Tako prihvaćamo različite predmete.

Slično su sastavljene noge. Gornja kost, koja je najdulja i jača od svih ostalih kostiju, zove se bedrena kost; pomično je zglobljena sa zdjelicom. S bedrenom kosti zglobljen je gnjat, u kojem su (kao i u podlaktici) dvije kosti: sprijeda trokutna goljenična kost, a straga tanja lisna kost. U zglobu bedrene kosti i gnjata nalazi se sprijeda iver, okrugla kost, koja priječi da se noga u koljenu ne može naprijed previnuti: inače čovjek ne bi mogao uspravno stajati. S gnjatom su pomično zglobljene kosti stopala, između kojih je natrag izbočena petna kost, a sprijeda su nožni prsti. Kosti stopala čine svod (taban). Nožni palac se ne može prikučiti k svim prstima; zato stopalom ne možemo hvatati kao rukom.

d) Mišići. Preko kostiju prevučeni su mišići. Pomoću mišića pomiču se pojedine kosti. Ako pritegnemo ruku k ramenu, primjetićemo da su se mišići iznad lakta skupili, stegnuli. Time su pritegli donje kosti, tj. one dvije kosti pod laktom ili podlakticu, jer su se skratili. Mišići su, naime, svojim krajevima (pomoću čvrstih tetiva) pripeti za kost. Kad mišići popuste, kosti se vrate u pređašnji položaj. Oni, dakle, rade stezanjem i rastezanjem, slično kao i pero. Tako to biva i kad mičemo nogama, glavom, ustima; očima ...

e) Njegovanje kostiju i mišića. Vidjeli smo da su i kosti i mišići važni za naše tijelo. Kosti će valjano vršiti svoj posao, ako su čvrste i čitave, zato treba da pazimo da koju kost ne prelomimo (hromi, kljasti, grbavci). Mišići će tim

bolje vršiti svoj posao, čim budu čvršći; zato treba da ih vježbamo. Radnici, seljaci i zanatlije vježbaju mišiće radom, zato su njihovi mišići čvrsti — tim čvršći, čim obavljaju teže poslove. Kovač i ratar imadu čvršće mišiće od krojača, koji šije tankom i laganom iglom, ili činovnika, koji piše perom. Mišići se dobro vježbaju naročitim vježbama kakove radimo u gimna-

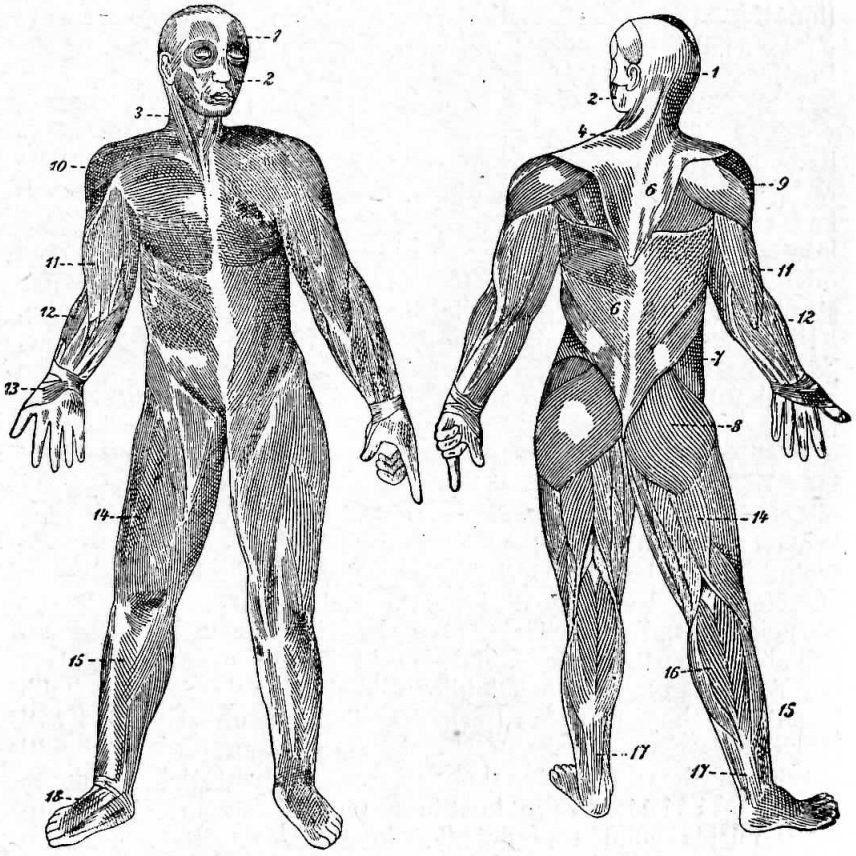

Mišići.

1. Čeoni mišići. 2. Lični mišići. 3. Vratni mišići. 4. Rameni mišići. 5. Različiti grudni mišići. 6. Različiti leđni mišići. 7. Trbušni mišići. 8 Zdjelični mišići. 9. Mišići oplečja. 10. Deltasti mišići. 11. Mišići nadlaktice. 12. Mišići podlaktice. 13. Mišići ruke. 14. Bedreni mišići. 15. Mišići goljenice. 16. Mišići lisne kosti. 17. »Ahilova peta«. 18. Mišići noge.

stici. Gimnastikom naše tijelo ne samo što postaje čvršće, nego i gipkije, okretnije. Zato i jest vrlo korisno da mladež polazi u sokolska društva, jer tamo postaje njihovo tijelo čvršće, zdravije i sposobnije za svaki rad.

Naša osjetila

O s j e t i l a. Teško je čovjeku koji ne vidi ili koji ne čuje. Slijepi ne vide ni lijepog svijeta ni sjajnog sunca i sitnih zvjezdica, a ne vide ni svojih najmilijih: roditelja, braće i sestara. Zato i daju ljudi slijepima rado milostinju. Gluhi ne čuju slatkoga glasa svoje majke i svojih najdražih, ni pjevanja lijepe pjesme. Velimo: Slijepi ne o s j e ć a j u svijetla, a gluhi ne o s j e ć a j u glasa (zvuka). Svijetlo se osjeća okom, a glasovi se osjećaju uhom; zato zovemo oko i uho našim o s j e t i l i m a.

Osim oka i uha ima i drugih osjetila. Evo pred vama lijepe ruže. Okom vidimo kakova je, ali je onda stavljamo k nosu i osjećamo da ugodno miriše. Nos je, dakle, osjetilo za n j u h; njime osjećamo ugodan miris cvijeća i neugodan vonj smrada. Njuhom osjećamo da li meso zaudara, t. j. da li je pokvareno, da li je sobi uzduh čist, itd.

Evo smrvljene soli i šećera. Oko izvještava da je i jedna i druga tvar bijela. pa teško raspoznajemo, koje je sô, a koje šećer. Što da radimo? Stavićemo svako na jezik i odmah osjećamo da je sô slana okusa, a šećer slatka. Jezik je naše osjetilo za o k u s. On nas izvještava, što je slatko, slano, gorko, papreno. On nam kaže, da li je jelo preslano i da li je salata prekisela.

Teško nam se snalaziti u mraku. Tada pružimo ruke preda se i prstima pipamo oko sebe, da se o što ne udarimo. Ako ima gdje kakav tvrd predmet, osjetiće ga prsti. Prsti su, dakle, osjetilo za p i p a n j e (o p i p). Njima osjećamo, je li nešto hrapavo ili glatko, tvrdo ili mekano. Ali opipnih mjesta ima i drugdje po našem tijelu. Evo, zašao nam je kamenčić u cipelu, i mi ga osjećamo. Košulja nas steže oko vrata — mi je osjećamo. Netko se dotakao naših ramena — mi to osjećamo. Po čitavom našem tijelu imade mjesta za opip, pa i u oku i na jeziku. Osjetilo za opip nijesu dakle, samo prsti, nego čitava koža našega tijela. Kožom osjećamo i t o p l i n u. Kako?

I m a d e m o 5 o s j e t i l a: o k o z a v i d, u h o z a s l u h, n o s z a n j u h, j e z i k z a o k u s, i k o ž u z a o p i p i t o p l i n u.

O k o. Oko je smješteno u očnoj šupljini glave. To je čvrsta, šuplja kugla, opkoljena mekim salom, a ispunjena p r o z i r n o m sluzavom tvari koju zovemo s t a k l e n i n a. Izvanji dio očne jabučice bijele je boje i zovemo ga b j e l o o č n i c a. Ona je sprijeda prozirna (»r o ž n i c a«), jer inače ne bi moglo svijetlo doprijeti u unutrašnjost oka — mi ne bismo vidjeli. Ispod bjeločnice su žilice koje hrane oko (»ž i l n i c a«) i koje sprijeda čine ispod prozirne rožnice šaren kolut — š a r e n i c u. Šarenica je probušena i ta rupa čini nam se kao da je crna (uporedi kad je okno na kući otvoreno, njegov nam je otvor taman). Zjenica se može proširiti i suziti (prema

jačini svijetla (isporedi sa zastorom u sobi!) Iza zjenice je prozirna l e ć a (jer je slična zrnu leće ili sočiva), koja baca sliku predmeti pred okom na mrežnicu, koja je na dnu oka. (Protumači analogijom oko — fotografski aparat, leća — objektiv, mrežnica — mutno staklo straga na aparatu, na kojem se »uhvati« slika!) Na tom je mjestu ž i v a c, koji sliku prenosi u naš mozak i mi vidimo (analogija: telegrafska žica ili žica kućnog zvonca!)

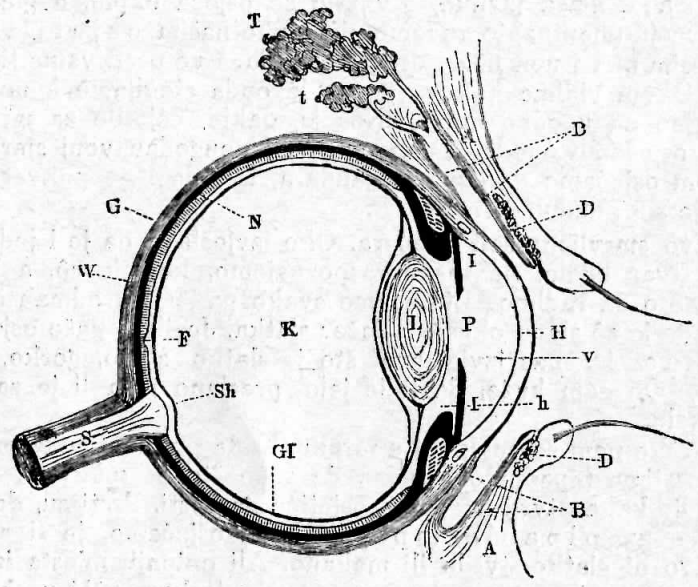

P r e s j e k o k a

AA Vjeđe i trepavice. BB Očne spojnice (u vjeđama suzne kesice). D žlijezde. H Rožnica. W Bjeloočnica. I Šarenica. P Zjenica. G. Žilnica. N Mrežnica. L leća. K staklenina. G Staklovna opna. F žuta pjega. Sh Blijeda pjega (S vidni živac). v. Prednja očna komorica. h Stražnja očna komorica. Tt Suzna žljezdica.

Oko je pokretljivo. Pokreću ga posebni očni mišići. Po svojoj volji možemo ga okrenuti gore, dolje, lijevo, desno — prema potrebi.

Izvana je oko zaštićeno o č n i m k a p c i m a i t r e p a v i c a m a. Kapke možemo stisnuti, zaklopiti (ako je, na pr., prejako svijetlo). Trepavice čuvaju oko da se ne natruni. Nad okom su o b r v e koje čuvaju oko od znoja; zato su i smještene koso, da po njima otječe znoj kao voda po žlijebu s krova.

Oko je vrlo nježno i osjetljivo. Znamo to po tome, ako nam u oko padne kakav trun. Tada nas to vrijeđa i oko suzi; suze često izguraju trun napolje. Zato moramo oko čuvati. Ne smijemo prstima trljati i pritiskati oči, jer bi se moglo povrijediti i upaliti (tada je crveno!) Ako nam što dospije u

oko, treba zatvoriti kapke i čekati dok suze očiste oko, a najbolje je zvati liječnika da izvadi. Ne valja gledati u prejako svijetlo (naročito ne u sunce!), jer time slabi očni živac. Ali ne smije se ni čitati u sumraku ili pri slaboj rasvjeti, jer se time oči previše naprežu i slabe. Svijetlo neka dolazi s lijeve strane (upozori na smještaj klupa i prozora u školi). Isto tako ne drži knjigu upravo pred očima, jer se i time oči kvare (najbolja udaljenost: 25—30 cm). Očima škodi dim, vlaga i duvan.

U h o. Uho je smješteno u još dubljoj šupljini naše glave. Zaštićeno je vrlo tvrdim kostima. Izvana ima hrskavičnu u š k u, iz koje vodi cijev, slična lijevku, u unutrašnjost uha; to je s p o l j a š n j i s l u š n i k, i on se svršava kožicom koja je napeta kao koža na bubnju (dobošu), pa se zove b u b n j a č a. Iza bubnjače je s r e d n j e u h o, a iza ovoga u n u t r a š n j e u h o, u kojemu je s l u š n i ž i v a c. Kad dođe zvuk ili glas do bubnjače, prenose ga koštice, koje su u srednjem uhu, u unutrašnje uho i do slušnog živca, a on ga prenosi do mozga, i tako čujemo.

I uho treba čuvati da se ne ozlijedi ili da ne oboli. Najlakše se ozlijedi bubnjača, zato nemoj čistiti uho tvrdim predmetima: čačkalicom, žicom . . . Čuvaj se promaje, jer inače može uho da se prehladi i oboli (upala uha), a tada nastaju teški bolovi.

N o s. Nosom dišemo, ali nosom osjećamo i vonj (miris). Nos ima unutra sluzavu kožu, s l u z n i c u, u kojoj se razgranao n j u š n i ž i v a c, koji vodi do mozga. Ako ta sluznica oboli (na pr. za prehlade), onda slabo ili nikako ne osjećamo mirisa. Zato treba i nos čuvati od prehlade. Osim toga, sluznica se može povrijediti, a i zaraziti kopanjem po nosu (a to je i vrlo ružan običaj).

J e z i k. I jezik je obložen kožom s l u z n i c o m, u kojoj su o k u s n i ž i v c i, ali i živci za o p i p (okusne i opipne bradavice). Čuvaj se od pretoplih ili prehladnih jela, a također i od prekiselih i prepaprenih. Pazi da jezik ne ozlijediš!

K o ž a. Čitavo naše tijelo pokriveno je izvana kožom, a u nju ulaze živci za osjećanje opipa i toplote. Kožu treba da držimo u čistoći, a to se postigne čestim kupanjem. Dobro je i sunčanje, ali se valja sunčati postepeno, da koža ne oboli; tada se gornji (spoljašnji) dio kože oguli. Čuvati moramo kožu i od ozljeda. Ako imamo na koži prišteve, ne smijemo ih grepsti noktima da se ne otruju. Napokon, kožu moramo čuvati i od različitih nametnika, naročito od ušiju.

Unutrašnjost našega tijela

Svaki živi stvor treba da jede, pa tako i čovjek. Bez hrane bi čovjek umro, jer hranom nadoknađuje u svome tijelu ono, što se potrošilo radom. Hrana je dakle potrebna za uzdržavanje našega života. Čim netko radi teže poslove, tim treba više hrane.

Hranu primamo kroz usta, zatim prolazi kroz odugačku cijev, koju zovemo j e d n j a k, u ž e l u d a c, a odanle prelazi u c r i j e v a. Na tom putu hrana se svakojako promijeni, da naše tijelo može iz nje uzeti one sastojine, koje mu trebaju.

U s t a. Usta su slična mlinu, u kojemu se hrana mrvi. Zubi su žrvnjevi koji melju, a jezik hranu prevrće i tura među te žrvnjeve.

Z u b i. Odrastao čovjek ima 32 zuba. Sprijeda su u svakoj čeljusti po 4 s j e k u t i ć a, do njih sa svake strane po 1 o č n j a k, a u svakome kutu po 5 k u t n j a k a. Sjekutići su slični dlijetu; oni »sijeku« hranu, pa im odatle i ime. Sjekutićima, na pr., odgrizemo komad jabuke; kad zagrizemo jabuku, vidimo u njoj urezotine sjekutića. Očnjaci su šiljati. Kutnjaci su na vrhu široki i kvrgasti; njima se hrana melje. (Kod glodavaca su se sjekutići razvili u glodnjake; kod prežívača ozgo nema sjekutića; kod zvjeradi — mačke, psa ... — očnjaci su jači, dulji i šiljatiji — to su »koljači«, a među kutnjacima su »derači«, kojima se plijen trga, dere ...). Zubi su ovako poređani u svakoj čeljusti:

kutnjaci	očnjak	sjekutići	očnjak	kutnjaci
5	1	4	1	5 = 16

Zubi su građeni od čvrste tvari, koja se zove z u b n i n a, da se lako ne istroše. Izvana su prevučeni još tvrđom prevlakom tanke i bijele o s t a k l i c e, a pri korijenu se sastoje od čvrste koštane tvari, koju zovemo z u b n i c e m e n t. Zubi su usađeni u čeljust.

Djeca dobivaju prve zube u sedmom mjesecu, a do kraja druge godine izraste im svega 20 zubiiu (jer imadu na svakoj strani samo po 3 kutnjaka). No ti zubi (zovu se mliječnjaci) ispadnu u sedmoj godini, a mjesto njih izrastu novi, trajni zubi.

J e z i k. Jezik u ustima prevrće hranu i tura je među zube. On kuša, da li je hrana slana, slatka, gorka ili kisela; da li je preslatka, pregorka ili prekisela. Jezikom osjetimo, da li je s hranom dospjelo što pretvrdo u usta. On dakle služi i za opip. Pod jezikom su ž l i j e z d e koje stvaraju i izlučuju s l i n u. Slina se smiješa sa hranom i čini, da se hrana već u ustima počinje mijenjati, pretvarati; znamo, kako nam se skiseli na pr., kruh koji je zaostao u ustima ... Krutu hranu i ne bismo mogli gutati, kad ju ne bi slina navlažila.

J e d n j a k i ž e l u d a c. Jednjak je cijev koja spaja usta sa želucem. Prije negoli dosegne želudac, probija se kroz o p o n u i l i p r e č a g u, koja dijeli gornju prsnu šupljinu od donje trbušne. Želudac je krušci slična vrećica, koja se nalazi odmah ispod opone. U nj se slijeva iz mnogo malih žlijezda ž e l u č a n i s o k, koji se smiješa sa hranom i priređuje ju za probavu.

C r i j e v a. Iz želuca ide hrana u crijeva: ponajprije u dugačko t a n k o c r i j e v o, a onda u kraće i široko d e b e l o c r i j e v o. U tanko crijevo se izlijeva iz j e t a r a ž u č, zelenkasta tekućina gorka okusa, i gusta t r b u š n a p l j u v a č a

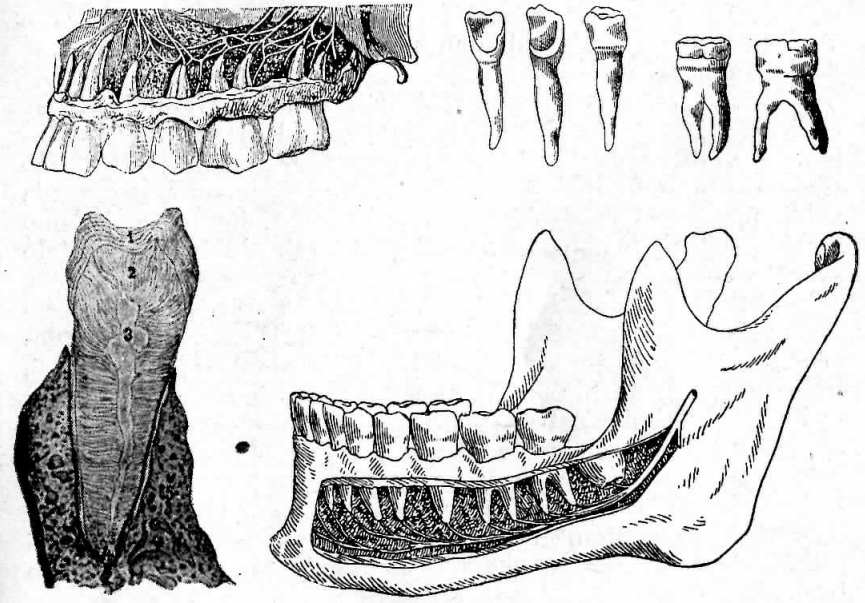

Zubi

Gore lijevo: Gornja čeljust, zubi i živci; desno: sjekutići i kutnjaci; dolje lijevo: presjek zuba (1. zubna ostaklica, 2. zubnina, 3. zubni kanal, 4. živci i krvne žilice, 5. čeljust).

iz žlijezde g u š t e r a č e, pa se miješaju sa hranom. Hrana malo po malo postane tekuća, pa je onda upijaju bezbrojne tanke resice, koje su s unutarnje strane debeloga crijeva; hranljive sastojine dolaze preko tih resica u krv, koja ih onda raznosi po čitavom tijelu. Tako svršava probava.

N j e g o v a n j e p r o b a v n i h o r g a n a. Da zubi mogu dobro obaviti svop posao, treba da su zdravi i čitavi. Samo tada mogu dobro pripremiti hranu za probavu. Ako zubi dobro ne prožvaču, t. j. dobro ne usitne hranu, ona se teško probavlja. Slabim i iskvarenim zubima ne može se hrana dobro

sažvakati; zato treba čuvati zube, da ostanu zdravi. Prije svega, ne smiju se jesti prevruća ni prehladna jela, jer onda lako napukne vanjska, tvrda prevlaka zubiju (caklovina). Isto tako ne valja zubima gristi tvrde predmete (drobiti orahe, lješnike) ili ih čistiti šiljkom noža, iglom, jer se time oštete i krše. Svakog dana ujutro i naveče treba zube prati mekanom četkicom za zube, da se uklone ostaci jela.

O h r a n i i u m j e r e n o s t i. Svaki čovjek treba da jede i pije. Čovjek radi, a radom se pojedini dijelovi njegova tijela troše, pa im treba dati hrane da nadomjeste izgubljeno. Slično je to kao kod stroja; i stroj moramo hraniti: parostroj ugljenom, motor benzinom. Naša hrana 1) daje čovječjem tijelu tvari koje će iznova nadomjestiti ono što se istrošilo; 2) hrana će u čovječjem tijelu proizvesti onu silu koja je potrebna za obavljanje nekoga rada.

Hrana treba da ima u sebi svih onih tvari koje treba čovječje tijelo; zato ne bi bilo dobro, kad bi se hranili samo jednom vrsti hrane. Od jednostrane hrane, pa ako je i dajemo tijelu dosta, ono ipak propada. Zato i jedemo meso vazda s hljebom, a hljeb drobimo i u mlijeko. Osim mesa, jedemo mnogo više variva, pa i voća. Na taj način dobiva naše tijelo sve što mu treba.

Tijelu treba dati dosta hrane, ali ne previše. Tko napornije radi, taj više jede, a i treba da tako radi, jer mu hrana nadomještava ono što je radom izgubio. Tko manje ili lakše radi, treba mu i manje hrane. No tko pojede više hrane negoli mu treba, lako oboli. Zato je potrebna umjerenost u jelu. Ako nam neko jelo prija, ne smijemo zato da njime prenatrpamo želudac! Razuman čovjek treba da znade odmjeriti koliko mu treba. Ne valja ni prečesto jesti. Obično jedemo triput na dan, a između tih obroka malo založimo. Želucu treba dati prilike da hranu dobro prokuha, a ne da se u nj neprestano trpa nova hrana.

Hrana treba da je dobro priređena i zdrava. Ako je hrana dobro pripravljena, prija nam i jedemo s tekom, pa je možemo pojesti koliko nam treba. Loše pripravljeno jelo ne prija, i tada lako jedemo premalo. Djeca naročito treba da paze da ne jedu nezrela voća, jer od toga mogu da teško obole. I mesa ne valja jesti previše. Ima ljudi koji jedu samo biljnu hranu, pa su zdravi. Ipak meso ne škodi, ali ga ne smijemo jesti previše. Naročito je štetno za zdravlje, ako uveče jedemo previše. Kratka večera — dug život!

Kod jela treba da se pazi na čistoću. S prljavim rukama ne primaj hrane, nego ruke prije operi! Isto tako treba i isprati usta i prije i poslije jela. Jedi polagano i dobro žvači, jer dobro prožvakanu hranu želudac i crijeva lakše probavljaju. Za jela ne pij prekomjerno! Ne jedi i ne pij ništa ni vrelo ni previše studeno; a ne pij poslije vruće hrane studenu vodu, i obrnuto.

Optok krvi

Krv raznosi hranu po našem tijelu. Bez krvi bi tijelo propalo. Ljudi koji nemaju dosta krvi, blijedi su.

Krv teče žilama, a tjera ju srce. Krv je tekućina, u kojoj plivaju okrugle crvene pločice. Od njih nastaje crvena boja krvi.

S r c e. Srce je šupalj mišić, koji se steže i rasteže. To biva bez naše volje. Njegovo stezanje i rastezanje čujemo kao

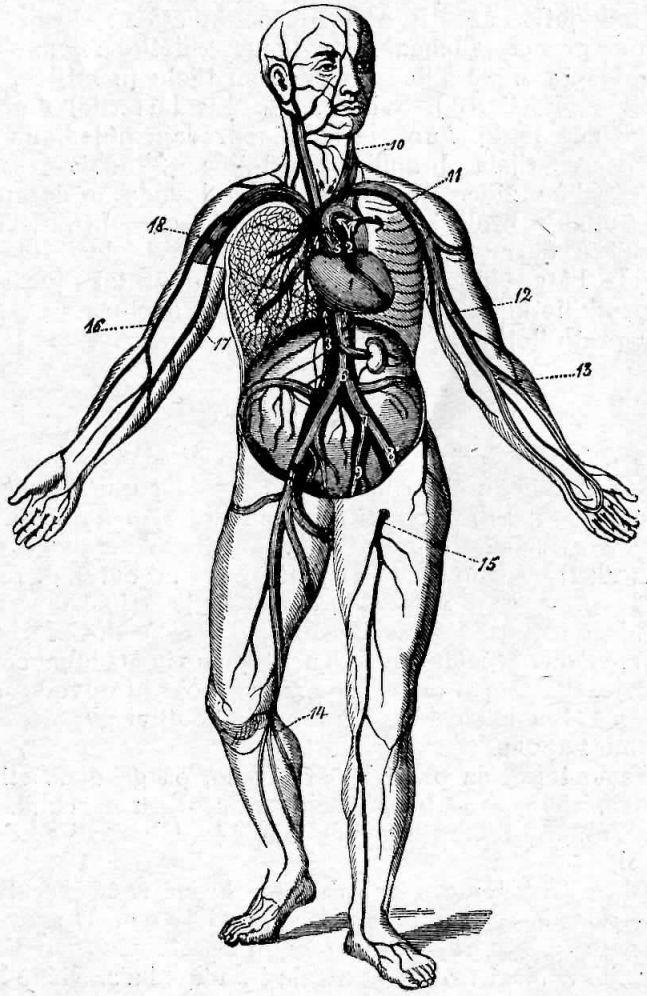

K o l a n j e k r v i

1. Srce. 2. Plućna arterija (vodi venoznu krv). 5. Aorta. 6. Aorta se dijeli na dvije arterije, koje se kod 7 dalje cijepaju. 18. Krvne žile, koje vode u pluća. Krvne žile prikazane su kao da je tijelo prozirno.

kucanje. Iznutra je srce pregrađeno na dvoje, t. j. na lijevu i desnu stranu. Lijeva strana još je pregrađena u desnu pretklijetku (pretkomorje) i desnu kljetku, a tako i desna — u desnu pretklijetku i desnu klijetku.

Srce radi ovako: Kad se pretklijetke rašire, šikne u desnu onečišćenu krv iz našega tijela, koju dovode posebne žile, a u lijevu pretklijetku šikne čista krv, koju dovodi žila iz pluća, gdje se krv osvježava i čisti. Odmah poslije toga stisnu se pretklijetke, a rašire klijetke, i u njih šikne krv iz pretklijetaka, te se sad one napune. Poslije toga odmah se pretklijetke rašire, a klijetke se stisnu: iz desne klijetke zastruji nečista krv žilom prema plućima, a iz lijeve klijetke žilom, koja se grana u manje žile i žilice po čitavom tijelu (u mišiće, probavilo, mozak, kosti itd.). Svuda se te žile (arterije) granaju na kraju u žilice tanke kao vlasi, koje predaju pojedinim dijelovima našega tijela hranljive sastojine. Škodljive sastojine sabiru posebne žilice (vene), koje ju dovode u desnu pretklijetku, odakle prelazi u pluća »na čišćenje«. Iz plućiju čista krv struji u desnu pretkljetku itd. Strujanje krvi ide dakle ovako: Iz lijeve klijetke po tijelu — povratak (venama) u desnu pretklijetku — u desnu klijetku — u pluća — povratak u lijevu pretklijetku — lijevu klijetku . . .

Dušnik i pluće

Krv dolazi u dodir s uzduhom u p l u ć i m a. Čovjek ima dva pluća, a između njih smjestilo se srce. Do pluća dođe uzduh našim disanjem: kroz nos i kroz usta dolazi u g r k l j a n, koji spaja usta s dušnikom, cijevi koja se grana na dvoje i svaki ogranak ulazi u jedno pluće. U plućima se taj ogranak razgrana u više grančica, koje najposlije svrše s mjehurićima. U te mjehuriće ulaze sićusni ogranci krvnih žilica koje dovode iz desne strane srca onečišćenu krv. Ona se pomoću uzduha osvježi, i tako osvježena uđe u one krvne žilice, koje ju odvode u lijevu stranu srca. Iz nečiste krvi izađu neki škodljivi plinovi, koje mi izdahnemo napolje.

Dišemo tako, da prsni koš raširimo, pa ga onda stisnemo. Kad ga raširimo, zađe kroz grkljan i dušnik u nj uzduh, a kad ga stisnemo, istisnemo time uzduh napolje. (Uporedi s kovačkim mijehom!)

Kad nešto jedemo, mogla bi nam hrana zaći u grkljan. Da se to ne dogodi, zatvori se grkljan j e z i č c e m. U grkljanu su, osim toga, dva nabora, koji se mogu pokretanjem napeti, a kad između njih prolazi uzduh, zatitraju i dadu g l a s, slično kao što zatitra i jezičac na usnoj harmonici ili svirali od ražene vlati. Taj glas pretvara se u ustima u č o v j e č j i g o v o r. (Pokaži, kako pomoću usta, jezika i zubi nastaju pojedini samoglasnici i suglasnici: a, e . ., b, p . . . d, t . . . m, n . . .)

Njega plućiju. Mnogo ima ljudi koji boluju na plućima. Tomu je ponajviše kriva njihova nepažnja, jer nisu čuvali pluća. Već djeca u školi ne rade dobro, ako se previše naginju nad klupu, a tako isto, ako kod kuće ne paze kako sjede kod stola.

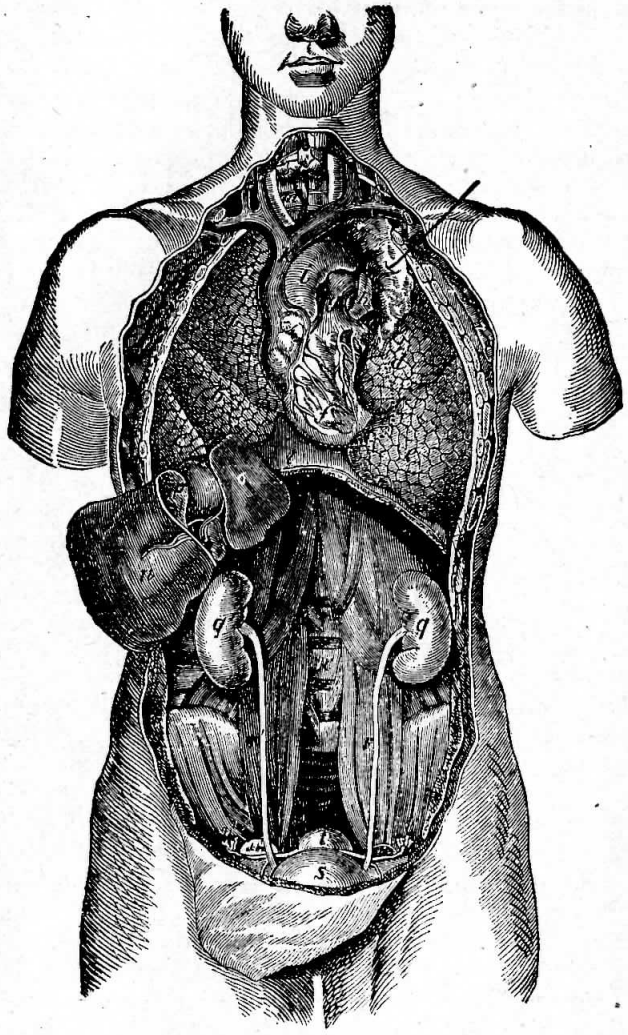

U t r o b a.

abc) Režnjevi desnog pluća; de) režnjev lijevog pluća; f) srce; l) opona; no) jetra; q) bubrezi; r) mokračovodi; s) mokračni mjehur.

Treba vazda da sjedimo uspravno i da se previše ne naginjemo nad sto, jer se onda prsa skuče. Za zdravlje plućiju potrebno je, da udišemo čist uzduh; pogotovo onakav, kakav je u planinama i šumama. Udisati treba kroz nos, jer se tamo hladan

uzduh malo ugrije i tamo se zaustavlja prašina (ako smo dugo u prašnu prostoru, vidi se to, ako očistimo nos). Plućima škodi i pušenje, zato se klonite ove zle navike. Za pluća mnogo koriste i gimnastičke vježbe, penjanje na brdo, veslanje, plivanje, i slično, samo se ne smije u tome pretjerivati. Uopće, treba da što više boravimo na svježem uzduhu, a ne u prašnim i zadimljenim prostorijama.

Oni koji boluju na plućima (sušica, tuberkuloza, jektika) neka ne pljuju na pod, jer se poslije klice bolesti, kojih ima silno mnoštvo u njihovoj pljuvačci, dignu s prašinom uvis, pa ih udišu zdravi i obole. Pljuvanje na pod je, uostalom, i vrlo ružna i nepristojna navika. Gdje ima ukućana koji boluju na plućima, neka po mogućnosti spavaju u posebnoj sobi i neka ostali ne jedu iz njihovih neopranih tanjura i neka ne piju iz njihovih čaša, jer tako prenose zarazu na se. Opasno je i to, ako takovi ukućani i rođaci ljube djecu u usta. Svakako, tko oboli na plućima, treba da potraži savjeta u liječnika.

Mozak, leđna moždina i živci

Ako se bilo gdje na našem tijelu ubodemo, mi to o s j e ć a m o kao bol. Ako svane dan, mi osjećamo svijetlost; ako zazvoni zvono, osjećamo njegov zvuk; ako stavimo pod nos ružu ili ljubicu, osjećamo njihov miris; ako smo kraj peći, osjećamo toplinu, itd. Sve to osjećamo osjećalima (okom, uhom, nosom . . .), a te osjete prenose ž i v c i u m o z a k.

M o z a k se nalazi u lubanji, oklopljen čvrstim kostima glave i obavijen opnama. Ima tri dijela: sprijeda je v e l i k i m o z a k, pomoću kojega čujemo, mirišemo, gledamo, osjećamo boli . . . i mislimo. Iza njega je m a l i m o z a k, koji ravna našim kretnjama, hodanjem itd. Pred malim mozgom je primozak, koji upravlja našim disanjem. Svaki dio mozga ima dakle svoj posao. Da mu površina bude veća, mozak je sav nabran i izbrazdan.

Mozak je središte svake naše misli, radnje, kretnje. On izdaje našem tijelu pojedine zapovijedi, koje prenose ž i v c i. Živci su mali konopčići, koji se granaju po čitavom našem tijelu; gdjegod osjećamo, svagdje ima živac. Da nam tko izvadi, na pr., iz noge sve živce, mi ne bismo osjećali, pa da nam tko nogu reže, ali ne bismo mogli ni kretati njome. Mozak je kao električna ili telefonska centrala: ako tko prereže žice, svjetiljka neće zasjati niti ćemo moći da telefoniramo kome.

U našoj kičmenici nalazi se leđna (kičmena) moždina. Ona je nastavak primozga; dakle je u vezi s mozgom. Iz te se leđne moždine desno i lijevo odvajaju pojedini živci, koji idu u svaki dio našega tijela. Kičmenica je kao snop telefonskih žica nad kućama u gradu, od kojih se odvajaju pojedine žice u pojedine kuće.

Preporučamo ove knjige:

Zlatko Špoljar: **I razred osnovne škole.** Ukorič. Din 50.—

II razred osnovne škole. Ukorič. Din 50.—

Ove su dvije knjige izišle u II proširenom izdanju!

Zlatko Špoljar: **IV razred osnovne škole.** Ukorič. Din 40.—

Zlatko Špoljar: **Novi nastavni program** (s nacrtima za njegovu provedbu) Din 10.—

Dr. F. H. Mandić: **Ispitivanje inteligencije djece** (Din 10.—)

Z. Špoljar: **Rukovod za »Početnicu«** (Din 15.—)

Ženski ručni rad (s nacrtima, Din 20.—)

»Osvit« časopis za omladinu, god. I (ukorič. Din 18.—)

»Osvit« časopis za omladinu, god. II (ukorič. Din 16.—)

ZA NASTAVU GEOGRAFIJE I HISTORIJE:

8 SLIKA S JADRANA. Zidne slike formata 42×52: 1) Rab, 2) Baška, 3) Slapovi Krke, 4) Trogir, 5) Split, 6) Šibenik, 7) Dubrovnik, 8) Kotorski Zaljev. Nenapete Din 30.—, a napete Din 80.— (svih 8 zajedno). Uz slike priložen je i opis.

Dvije slike iz narodne historije. Format 50×68. Izrađene u bojama. (1) Borba s Avarima, 2) Borba Ljudevita Posavskog s Francima). Nenapete Din 40.—, napete Din 60.—.

Kod priređivanja školskih svečanosti trebaće Vam:

MALI GLUMAC, zbirka koja sadržaje među ostalim **pozorišne igre, deklamacije, proslove i gimnastičke vježbe** (s klavirskom pratnjom). Cijena **Din 30.—.**

MALA POZORNICA, časopis (svega izišlo 5 brojeva), a sadržaje oko 15 pozorišnih igara. Cijena **Din 15.—.**

Z. Špoljar: SNEGULJICA. MAJČINA SUZA. Dvije pozorišne igre za djecu, lako izvedive. Cijena **Din 5.—.**

K. Kolesarić: NAJDRAGOCJENIJA RUDA. Pozorišna igra za djecu. Cijena **Din 5.—.**

Narudžbe razašilje pouzećem ili uz unaprijed poslan novac

»Obnova« d. d.
Zagreb, Masarikova 28.

Našim pretplatnicima!

U svome X godištu izlaženja dala je »Savremena škola« svojim pretplatnicima neke pogodnosti, ako podmire pretplatu do kraja mjeseca marta. Odziv je bio lijep, pa da i onima, koji se iz materijalnih uzroka još nijesu poslužili tim pogodnostima, damo prilike da se posluže, produljujemo taj rok do

30. Aprila 1936.

Razumije se, uz uvjete, kako su navedeni u našem cirkularu.

Obnovite pretplatu za 1936 godinu!

Preporučite časopis i drugima!

Nastojte, da se na časopis pretplati i škola!

(Sve upute u pogledu pretplate navedene su na 2. stranici omota).

Od starih godišta »Savremene škole« mogu se dobiti samo još ova: 1928., 1929. i 1933. Tko pošalje Din 100.—, dobiva ova tri godišta franco.

Vlasnik, izdavač i odgovorni urednik: Zlatko Špoljar, Zagreb, Primorska 24/I. Tisak i klišeji: »Tipografija« d. d., Zagreb, Preradovićev trg 9. Za tiskaru odgovara: Ivan Ivanković, Selska c. 39.